

บทที่ 4

บริบทของชุมชน

ผู้วิจัยได้ศึกษาบริบทของชุมชนที่เป็นพื้นที่ที่เลือกศึกษาในครั้งนี้ โดยการศึกษาในหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง การสังเกตสภาพจริง การพบปะสนทนาที่ไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชน การสัมภาษณ์ระดับลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักและการสนทนากลุ่ม ทั้งนี้เพื่อให้ได้รับข้อมูลพื้นฐานของชุมชนอย่างเพียงพอ ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจภาพรวมที่สามารถอธิบายหรือตีความปรากฏการณ์กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนด้านสุขภาพได้ถูกต้องและชัดเจนยิ่งขึ้น ประกอบด้วย 1) ความเป็นมาของชุมชน 2) ระบบการปกครองและประชากร 3) สถาบันของชุมชน 4) ระบบความสัมพันธ์ของกลุ่ม/องค์กรในชุมชน 5) ประเพณีและความเชื่อ 6) อาชีพและวิถีชีวิต ซึ่งมีรายละเอียดข้อมูลจากการศึกษาปรากฏการณ์จริง ดังนี้

ความเป็นมาของชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนน้ำเกียนเกือบทั้งหมดมีเชื้อสาย “ไทยวน” เรียกตนเองว่า “คนเมือง” ภาษาที่ใช้พูดจาสื่อสารกันเป็นภาษาไทยภาคเหนือ หรือเรียกว่า “ภาษาเมือง” น้ำเกียนเป็นชุมชนเก่าแก่มีการตั้งถิ่นฐานกันมาตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2400 จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้าน และหลักฐานบางอย่างจากพงศาวดารเมืองน่าน กล่าวว่า มีกลุ่มคน 2 กลุ่มอพยพมาจากตัวอำเภอเมืองน่าน ได้แก่ บ้านน้ำล้อม บ้านท่าล้อ บ้านศรีบุญเรือง บ้านพญาภู และบ้านแสงดาว มาตั้งถิ่นฐานอยู่ ประมาณ 50 หลังคาเรือนเพื่อมาทำมาหากิน โดยการทำการเกษตรเนื่องจากที่นี่เป็นที่ลุ่มติดกับลำน้ำและมีป่าโดยรอบ จึงมีความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ ป่า สัตว์ป่า และพืชพรรณธรรมชาติต่าง ๆ ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งเป็นกลุ่มข้าทาสบริวารของเจ้าผู้ครองนครน่านในขณะนั้น เข้ามาเพื่อทำงานให้กับเจ้าผู้ครองนครน่าน เช่น เลี้ยงช้าง เลี้ยงม้า และทำการเกษตร ปลูกข้าว ปลูกผัก และทำเครื่องเรือนไม้ (น้ำเกียน ชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน, 2546, หน้า 15)

คำว่า “น้ำเกียน” ไม่มีความหมายตรงตัวทั้งความหมายในภาษากลางและภาษาเหนือ แต่ชาวบ้านคาดการณ์ว่าน่าจะเป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า “เคียน” ซึ่งเป็นภาษาเหนือแปลว่า “กลิ้ง” มีการเล่าสืบต่อกันมาว่าสมัยเมื่อร้อยกว่าปีก่อน ข้าทาสบริวารของเจ้าผู้ครองนครน่านเข้ามาอยู่ที่นี่เพื่อมากลิ้งไม้ทำเครื่องเรือน เครื่องใช้ที่บริเวณใกล้ๆกับลำน้ำเพราะมีป่าไม้สักอุดมสมบูรณ์ จึงเรียกลำน้ำนี้ว่า “ลำน้ำเคียน” วันเวลาผ่านไปจึงเพี้ยนเป็น “ลำน้ำเกียน” ชาวบ้านบางคนคาดการณ์ว่าน่าจะเป็นคำที่เพี้ยนมาจากคำว่า “เกียน” หรือ “เพียน” ซึ่งเป็นภาษาเหนือแปลว่า

เกณฑ์ เพราะในสมัยก่อนมีการเกณฑ์ข้าทาสบริวารที่มาเลี้ยงช้าง ม้า และไพร่พลไปออกศึก จึงเรียกคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนี้ว่า “คนเกียน”หรือ “คนเพียน” เมื่อเวลาผ่านไปก็เพี้ยนไปเป็นคำว่า “เกียน” และอีกตำนานหนึ่ง กล่าวว่า มีหงส์ตัวหนึ่งได้คาบแผ่นทองคำบินผ่านหน้าหมู่บ้าน ขณะนั้นก็มีกลุ่มชาวบ้านหลายคนวิ่งตามหงส์ ครั้นพอถึงบริเวณทุ่งแห่งหนึ่งในหมู่บ้านหงส์ตัวนั้นก็หันหน้ามามองคนที่วิ่งไล่ และหงส์ตัวนั้นก็หายลับตาในที่สุด คนในชุมชนจึงได้ร่วมกันสร้างวัดบริเวณที่หงส์ก่อนจะลับตาไปนั้น ให้ชื่อวัดนี้ว่า “วัดทุ่งจะแล” และต่อมาเมื่อทางการประกาศให้มีการเลิกทาส กลุ่มไพร่ หรือข้าทาสเหล่านั้นได้รับอิสรภาพ บางคนกลับไปยังถิ่นฐานบ้านเดิมบางกลุ่มก็ปักหลักตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวรในบริเวณพื้นที่หมู่ที่ 3 ในปัจจุบันและก่อนปี พ.ศ.2420 ก็ได้สร้างวัดขึ้นใหม่โดยใช้ชื่อว่า “วัดโป่งคำ” คำว่า “โป่ง” คือ บริเวณที่เป็นแอ่งที่มีน้ำซึมอยู่ตลอดเวลา และดินบริเวณนั้นจะเป็นดินเค็มและมีความเป็นกรดสูง โป่งนี้จะมีทองคำอยู่จำนวนมาก และเชื่อว่ามีผีคุ้มครองอยู่ จึงไม่มีใครกล้าเข้าไปขุดทอง และในช่วงที่มีการสร้างองค์พระธาตุแช่แห้งโดยนำทองคำที่ขุดได้ใส่เกวียนเดินทางไปยังองค์พระธาตุ และแล้วขบวนเกวียนก็ได้ไปติดหล่มที่ลำน้ำสายหนึ่ง จึงให้ชื่อลำน้ำสายนี้ว่า “น้ำเกวียน” และต่อมาก็ได้เพี้ยนเป็นคำว่า “น้ำเกียน” ในที่สุด

1. ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ชุมชนน้ำเกียนได้ตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มตามลำห้วยและแนวถนน บางส่วนก็กระจายไปตามชายทุ่งและเนินเขา โดยภาพรวมแล้วการปลูกสร้างบ้านเรือนของประชาชนอยู่ในละแวกเดียวกัน ชุมชนน้ำเกียน มี 685 หลังคาเรือน ประชากรจำนวน 2,443 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน, 2554) ส่วนมากมีลักษณะคงทนถาวรทั้งหมดทุกหลังคาเรือน บ้านเรือนส่วนใหญ่ปลูกสร้างในลักษณะเป็นบ้านสองชั้น บางเป็นเรือนไม้ทั้งหลัง ด้านล่างเป็นคอนกรีต ด้านบนก่อสร้างด้วยไม้ บางหลังเป็นบ้านแบบสมัยใหม่ โดยการก่อสร้างด้วยอิฐถือปูน ซึ่งบ้านแบบสมัยใหม่นิยมก่อสร้างแบบชั้นเดียว ไม่นิยมสร้างรั้วกันระหว่างบ้านแต่ละหลังหากบ้านติดถนนจะมีรั้วไม้ไผ่เตี้ยๆ สูงระดับเอวกันแสดงอาณาเขต บางหลังจะปลูกต้นชาทองตัดแต่งให้ไม่สูงมากนัก กันเป็นแนวรั้วบ้าน สามารถมองเห็นกัน และเดินทางไปมาหาสู่กันได้ บ้านผู้มีฐานะดีที่ปลูกสร้างแบบสมัยใหม่มักสร้างรั้วบ้านเป็นคอนกรีตกันเป็นขอบเขต บ้านแต่ละหลังจะมีป้ายบอกชื่อ หัวหน้าครอบครัวไว้ที่หน้าบ้านทุกหลังคาเรือน ในชุมชนมีถนนและชอกชอยทางเดินเข้าถึงทุกหลังคาเรือน ลักษณะชุมชนมีการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยตรงกลางของพื้นที่หมู่บ้าน การจับจองพื้นที่จะลัดเลาะไปตามลำน้ำเกียนที่ไหลผ่านใจกลางของชุมชน ไหลผ่านพื้นที่ของหมู่บ้านที่ 1-4 ของชุมชนรอบ ๆ เขตบ้านออกไปจะเป็นทุ่งนาและสวนของชาวบ้าน นอกจากนั้นยังมีลำเหมืองไหลผ่านเข้ามาในหมู่บ้าน เรือกสวนไร่นาของชาวบ้านเพื่อใช้ในการทำเกษตรกรรมด้วย

ทิศตะวันออก ติดบ้านไร่สามัคคี หมู่ที่ 8 ตำบลน้ำแก่น อำเภอภูเพียง
 ทิศตะวันตก ติดบ้านหนองเต่า หมู่ที่ 3 ตำบลม่วงตึ๊ด อำเภอภูเพียง

3. องค์ประกอบด้านกายภาพ

3.1 **สภาพภูมิชุมชน** ชุมชนน้ำเกียนมีเนื้อที่ประมาณ 88 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 43,550 ไร่ ประกอบด้วยพื้นที่ 60% ของที่เป็นภูเขา เตี้ย ๆ พื้นที่สูงและภูเขาจะอยู่ทางทิศตะวันออกและทิศเหนือของพื้นที่ ซึ่งได้แก่บริเวณบ้านหมู่ 5 และหมู่ 3 ของชุมชนน้ำเกียน ส่วนที่เหลืออีก 40% เป็นที่ราบได้แก่บริเวณบ้านหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 4 (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน, 2554)

3.2 **ลักษณะภูมิอากาศ** ชุมชนน้ำเกียนตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคเหนือเป็นพื้นที่สูงพื้นที่ภูเขาและป่าไม้ ภูมิอากาศโดยทั่วไปมี 3 ฤดูกาลเช่นเดียวกับพื้นที่อื่นๆของประเทศ จะมีแตกต่างจากภาคอื่นๆ คือในฤดูหนาวจะหนาวจัดตอนเช้ามีหมอกหนา ฤดูหนาวจะเริ่มตั้งแต่เดือนพฤศจิกายนถึงกุมภาพันธ์ ฤดูร้อนก็จะมีสภาพอากาศที่ร้อนจัด เริ่มตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงพฤษภาคมและฤดูฝนจะมีฝนตกชุก เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนตุลาคม

อุณหภูมิสูงสุดในเดือนเมษายน เฉลี่ย 35 องศา อุณหภูมิต่ำสุดในเดือนธันวาคม เฉลี่ย 14 ปริมาณน้ำฝนสะสมต่อปี (เฉลี่ย 10 ปี พ.ศ.2542 -2551) จำนวน 1,328.27 มิลลิเมตร ปริมาณน้ำฝนต่อเดือนเฉลี่ย มากที่สุดในเดือนสิงหาคม จำนวน 290.55 มิลลิเมตร และปริมาณน้ำฝนต่อเดือนเฉลี่ยน้อยที่สุดในเดือนมกราคม จำนวน 3.16 มิลลิเมตร (สำนักงานเกษตรอำเภอภูเพียง, กันยายน 2554)

3.3 **ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน** ชุมชนน้ำเกียนมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญกับการดำรงชีวิตและการทำการเกษตรได้แก่ การมีป่าไม้ที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ 8,000 ไร่ และป่าชุมชน 3,000 ไร่ มีลำน้ำสายสำคัญที่เป็นเสมือนเส้นโลหิตใหญ่หล่อเลี้ยงทั้งพื้นที่ทำกินและพื้นที่อยู่อาศัยคือ “ลำน้ำเกียน” ซึ่งมีพื้นที่ป่าต้นน้ำอยู่ห่างออกไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 26 กิโลเมตร มีเนื้อที่กว่า 2 หมื่นไร่ ส่วนหนึ่งอยู่ในเขตอำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน และอีกส่วนหนึ่งอยู่ในพื้นที่ของตำบลฝายแก้ว อำเภอภูเพียง ซึ่งเป็นตำบลติดกัน

ลำน้ำเกียนมีต้นกำเนิดที่ดอยแปะขวาง ระหว่างเขาปู่กู่เจ้ากับปู่พระบาทเขตติดต่อกับอำเภอแม่จริม จากพื้นที่ต้นน้ำลำน้ำเกียนไหลผ่านบ้านดงป่าสัก ตำบลฝายแก้ว บ้านน้ำเกียน ตำบลน้ำเกียนลงสู่อ่างเก็บน้ำพระราชดำริ ชื่อว่า “อ่างน้ำเกียน” บริเวณหมู่ที่ 3 อ่างเก็บน้ำแห่งนี้ ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2526 โดยกรมชลประทานมีพื้นที่เก็บกักน้ำได้ประมาณ 1 ล้าน 7 แสน

ลูกบาศก์เมตร เพื่อผันน้ำไปใช้ในพื้นที่การเกษตรประมาณ 2,000 ไร่ (องค์การบริหารส่วนตำบล น้ำเกียน, 2554)

ลำน้ำเกียนไหลผ่านพื้นที่ชุมชนน้ำเกียน 4 หมู่บ้านได้แก่ บ้านต้นกอก หมู่ที่ 3 บ้านน้ำเกียนเหนือ หมู่ที่ 2 บ้านน้ำเกียนใต้ หมู่ที่ 1 และบ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 4 หลังจากไหลผ่านชุมชนน้ำเกียนแล้วลำน้ำเกียนยังไหลผ่านไปยังบ้านหนองเต่า ตำบลม่วงตึ๊ด แล้วไหลลงสู่แม่น้ำน่านที่บ้านร้องตอง ตำบลม่วงตึ๊ด ความยาวทั้งสิ้น ประมาณ 30 กิโลเมตร

นอกจากลำน้ำเกียนยังมีลำห้วยเล็ก ๆ ที่มีระยะทางไม่ยาวนักไหลผ่านบางหมู่บ้านบริเวณที่ตั้งบ้านเรือนและพื้นที่ทำการเกษตร ได้แก่ ห้วยต้นถี ห้วยเปี้ย ห้วยลม ห้วยเตย ห้วยม่วง ห้วยริน และห้วยกูก โดยมีแหล่งที่เกิดของลำห้วยและพื้นที่ลำห้วยเหล่านี้ไหลผ่าน คือ

ลำห้วยต้นถี เป็นลำน้ำขนาดเล็ก ต้นกำเนิดที่บ้านต้นกอก หมู่ที่ 3 ไหลผ่านบ้าน หมู่ที่ 3 และ หมู่ที่ 4 ไหลลงสู่ลำน้ำเกียนที่หมู่ 4 ความยาวประมาณ 3 กิโลเมตร

ลำห้วยเปี้ย ต้นน้ำอยู่ที่บริเวณบ้านใหม่สันติสุข หมู่ที่ 5 เป็นลำน้ำขนาดเล็ก ไหลลงสู่ลำน้ำเกียน ที่บ้านน้ำเกียนเหนือ หมู่ที่ 2 ความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร

ลำห้วยลม ต้นน้ำอยู่ที่บริเวณบ้านใหม่สันติสุข หมู่ที่ 5 เป็นลำน้ำขนาดเล็ก มีการสร้างสระเก็บน้ำห้วยลมกั้นลำน้ำเพื่อกักเก็บน้ำ ณ บ้านหมู่ 5 และจัดทำระบบประปาหมู่บ้าน จากสระเก็บน้ำได้ถูกปล่อยให้ไหลผ่านพื้นที่บ้านหมู่ที่ 5 หมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 1 ไหลลงสู่ลำน้ำเกียนที่บ้าน หมู่ที่ 1 ความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร

ลำห้วยเตย เป็นลำน้ำที่เกิดจากลำน้ำ 2 สาย ไหลมาบรรจบกันที่บริเวณป่าชุมชน ในพื้นที่บ้านหมู่ที่ 1 ลำน้ำสายหนึ่งเกิดที่บ้านไร่สามัคคี ตำบลน้ำแก่น อีกสายหนึ่งมีต้นกำเนิดที่บ้านหมู่ 1 ตำบลน้ำเกียน มีการสร้างสระเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรกรรมและเป็นแหล่งน้ำหลัก สำหรับระบบประปาหมู่บ้านด้วย ลำห้วยเตยไหลไปตอยังพื้นที่ทำนาและทำสวน บริเวณบ้านหมู่ที่ 1 และไหลลงสู่ลำน้ำเกียนที่บ้านหมู่ที่ 1 ความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร

ลำห้วยม่วง ต้นน้ำเกิดที่บ้านหมู่ 4 เป็นลำน้ำสายสั้น ๆ ไหลผ่านวัดโป่งคำ หมู่ที่ 4 แล้วไหลลงสู่ลำน้ำเกียนที่ฝายน้ำล้นที่บ้านหมู่ที่ 4 ความยาวประมาณ 1 กิโลเมตร

ลำห้วยกูก ต้นน้ำเกิดที่บ้านต้นกอก หมู่ที่ 3 ไหลผ่านพื้นที่ทำไร่บริเวณบ้านหมู่ที่ 3 แล้วไหลลงไปสู่ลำห้วยริน ที่บ้านหมู่ที่ 3 ความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร

ลำห้วยริน ต้นน้ำเกิดที่บริเวณบ้านต้นกอก หมู่ที่ 3 มีการสร้างสระเก็บกักน้ำกั้นลำห้วย แล้วปล่อยให้ไหลผ่านพื้นที่ทำไร่บริเวณบ้านหมู่ที่ 3 ไหลลงลำน้ำเกียนที่บ้านหมู่ที่ 3 ความยาวประมาณ 2 กิโลเมตร

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา พื้นที่ทำกินส่วนใหญ่เป็นพื้นสูงจำนวน 4,200 ไร่ ถูกนำมาใช้ปลูกข้าวโพดเป็นส่วนมาก คิดเป็นพื้นที่ 3,500 ไร่ ที่เหลือใช้ปลูกถั่วเขียว ถั่วเหลือง และงา หรือสลับเปลี่ยนกันไปตามความเหมาะสมและตามฤดูกาล พื้นที่นาจำนวน 640 ไร่ ที่เป็นพื้นที่ราบมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ก็ใช้เป็นพื้นที่ปลูกข้าวนาปี ส่วนใหญ่ปลูกข้าวเหนียว พันธุ์ กข. 6 และ กข.10 (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๋ยน, 2554) เก็บไว้บริโภคตลอดทั้งปี และมีเหลือแบ่งขายได้บ้าง

ระบบการปกครองและประชากร

1. ด้านการปกครอง

ชุมชนน้ำเกี๋ยน เดิมอยู่ในเขตการปกครองของตำบลน้ำแก่น มีกลุ่มหมู่บ้านหลักคือกลุ่มบ้านน้ำแก่น กับกลุ่มบ้านน้ำเกี๋ยน กลุ่มหมู่บ้านทั้งสองแห่งตั้งชื่อตามลำน้ำสายหลักของชุมชนคือลำน้ำแก่น และลำน้ำเกี๋ยน เมื่อประชากรมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น “บ้านน้ำแก่น” ก็แยกหมู่บ้านเดิมออกเป็นบ้านน้ำแก่นเหนือ บ้านน้ำแก่นกลาง และบ้านน้ำแก่นใต้ ส่วนกลุ่มบ้านน้ำเกี๋ยน เริ่มต้นจากการเป็น บ้านหมู่เดียวกัน คือหมู่ที่ 3 ของตำบลน้ำแก่น เมื่อมีประชากรมากขึ้นจึงมีการแยกหมู่บ้านของบ้านน้ำเกี๋ยน ออกเป็น 2 ส่วนคือ คือเป็นหมู่ 3 เหมือนเดิม และเป็นหมู่บ้านใหม่เพิ่มอีกคือ หมู่ 6 เมื่อมีการแยกหมู่บ้านออกเป็นสองส่วนจึงต้องมีการตั้งชื่อหมู่บ้านเสียใหม่เนื่องจากบ้านหมู่ที่ 3 อยู่ทางด้านทิศใต้ จึงให้ชื่อว่า “บ้านน้ำเกี๋ยนเหนือ” ต่อมาเมื่อมีการเพิ่มจำนวนประชากรมากขึ้นจึงมีการปลูกสร้างบ้านเรือนเพิ่มขึ้นกระจายออกไปทางทิศเหนือต่อมาจึงมีการแยกบ้านน้ำเกี๋ยนเหนือออกเป็น 2 ส่วน คือเป็นบ้านน้ำเกี๋ยนเหนือ หมู่ที่ 6 ใช้ชื่อเดิม และเพิ่มอีกหมู่บ้านหนึ่งคือบ้านต้นกอก หมู่ที่ 9 ทั้งสามหมู่บ้าน อยู่ในเขตปกครองของตำบลน้ำแก่นความเป็นหมู่บ้าน 3 หมู่ ดำเนินไปจนกระทั่งมีการเพิ่มประชากรและการตั้งบ้านเรือนเพิ่มขึ้น บ้านน้ำเกี๋ยนใต้ และบ้านน้ำเกี๋ยนเหนือ จึงถูกแบ่งออกเป็น 2 ส่วนอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ บ้านน้ำเกี๋ยนใต้หมู่ที่ 3 ถูกแยกส่วนของหมู่บ้านด้านทิศตะวันออก ไปตั้งเป็นหมู่ที่ 10 มีชื่อว่า “บ้านใหม่พัฒนา” ตั้งแต่ปี พ.ศ.2522 และหมู่ที่ 6 มีการแยกหมู่บ้านที่อยู่ทางทิศตะวันตกไปเป็นอีกหมู่หนึ่ง คือเป็นหมู่ที่ 12 ของตำบลน้ำแก่น มีชื่อว่า “บ้านใหม่สันติสุข” ตำบลน้ำแก่น เป็นตำบลใหญ่ก่อนที่ตำบลน้ำเกี๋ยนจะขอแยกออกมา มีหมู่บ้านถึง 14 หมู่บ้าน มีเนื้อที่กว้างขวางการเดินทางติดต่องานราชการส่วนท้องถิ่นระหว่างผู้ใหญ่บ้านและกำนัน รวมถึงงานพัฒนาต่างๆ นั้นมีความล่าช้าไม่สะดวก กลุ่มบ้านทั้ง 5 หมู่ ซึ่งรวมอยู่ในอาณาเขตของตำบลน้ำแก่น และเรียกตัวเองว่าเป็นกลุ่ม “ บ้านน้ำเกี๋ยน” จึงรวมตัวกันและขออนุญาตจากทางราชการ ขอตั้งเป็นตำบลน้ำเกี๋ยน จนได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นตำบล เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2533

ชุมชนน้ำเกียนแม้จะเป็นกลุ่มหมู่บ้านเล็กและไม่ได้อยู่ใจกลางตำบลของตำบลน้ำแก่น แต่ก็สามารถสืบทอดความเป็นผู้นำของตำบลใหญ่ไว้ได้ ดังแสดงให้เห็นได้จากการที่ผู้ใหญ่บ้านของบ้านน้ำเกียน ได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งกำนันของตำบลน้ำแก่น อยู่ในตำแหน่งยาวนานถึง 4 คน ด้วยกัน ทั้ง 4 คนเป็นคนของบ้านหมู่ที่ 3 หรือบ้านน้ำเกียนได้ ได้แก่ 1) กำนันกัญไชย แก่นพิจุ 2) กำนันอินผ่อง ดีพรมกุล 3) กำนันชวัด ดีพรมกุล และ 4) กำนันสมบุญ คำเฟื่องฟู

ชุมชนน้ำเกียน เมื่อเริ่มเป็นตำบลในปี พ.ศ. 2533 มีการบริหารงานในรูปแบบสภาตำบลมีสมาชิกตามโครงสร้าง คือ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล เป็นสมาชิกโดยตำแหน่ง และสมาชิกแต่ละหมู่บ้านอีกหมู่บ้านละ 1 คน

ต่อมาเมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2542 สภาตำบลน้ำเกียนได้รับประกาศจากกระทรวงมหาดไทย ยกฐานะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน มีฐานะเป็นนิติบุคคลและเป็นหน่วยงานราชการส่วนท้องถิ่น มีอำนาจอิสระในการบริหารจัดการ เช่นเดียวกับหน่วยงานปกครองท้องถิ่นทั่วไป

ลักษณะการปกครองในชุมชนน้ำเกียนนั้น มีการปกครอง/การบริหารจัดการที่มาจาก การแต่งตั้งโดยรัฐบาล เป็นการปกครอง/การบริหารจัดการที่มีโครงสร้างชัดเจนมีลักษณะเป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ เช่นเดียวกับตำบลอื่น ๆ ได้แก่ กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล และศูนย์ยุติธรรมชุมชน ทั้ง 5 หมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่เป็นฝ่ายปกครองดูแล

เมื่อปี พ.ศ. 2533 ชุมชนน้ำเกียนได้มีการเลือกตั้งกำนันครั้งแรก ในวันที่ 13 สิงหาคม พ.ศ. 2533 มีผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งหมด 2 คน ปรากฏผลว่า นายพรหมมา ดีปานา ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านของหมู่ 2 ได้รับการเลือกตั้งเป็นกำนัน จึงได้ชื่อว่าเป็นกำนันคนแรกของตำบลน้ำเกียน กำนันพรหมมา ดีปานา ดำรงตำแหน่งอยู่ได้ 11 เดือนเศษก็เกษียณอายุราชการ ในปี พ.ศ. 2534 จึงได้เลือกตั้งกำนัน ครั้งที่ 2 ซึ่งนายสวัสดิ์ วงเวียน ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ได้รับการเลือกตั้งเป็นกำนันคนที่ 2 อยู่ในตำแหน่งได้ 6 ปีก็เสียชีวิตในปี พ.ศ. 2540 จึงมีการเลือกตั้งกำนันใหม่ ผลปรากฏว่า นายคำมูล ดีพรมกุล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 ได้รับการเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งกำนันตำบลน้ำเกียน คนที่ 3 นายคำมูล ดีพรมกุล เป็นผู้นำที่ดำรงตำแหน่งเป็นเวลานาน กล่าวคือเป็นผู้ใหญ่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530 ต่อเนื่องมาจนได้เป็นกำนันในปี พ.ศ. 2540 จนเกษียณอายุราชการครบอายุ 60 ในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2552 ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งผู้นำ เป็นเวลาถึง 22 ปี และเป็นผู้นำคนสำคัญที่อยู่ร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ที่ได้กล่าวถึงในโอกาสต่อไป เมื่อกำนันคำมูล เกษียณอายุราชการ ในเดือน มิถุนายน พ.ศ. 2552 ตำแหน่งกำนัน รวมทั้งตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านของบ้านหมู่ที่ 1 ก็ว่างลงทางตำบลน้ำเกียนจึงได้จัดสรรให้มีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 คนใหม่ เมื่อ

วันที่ 30 กรกฎาคม พ.ศ.2552 ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ 1 คือ นายบุญชู ดีพรมกุล น้องชายของกำนันคำมูล ดีพรมกุล เมื่อได้ผู้ใหญ่บ้านคนใหม่มาแล้ว และทางตำบลน้ำเกีฮ้นได้จัดให้มีการเลือกตั้งกำนันคนใหม่โดยการให้ผู้ใหญ่บ้านทั้ง 5 คนลงคะแนนเลือกผู้ใหญ่บ้านคนใดคนหนึ่งให้ขึ้นมาเป็นกำนัน ปรากฏผลว่า นายศรี ดีสุยา ผู้ใหญ่บ้านของบ้านหมู่ที่ 2 ได้รับเลือกตั้งให้ดำรงตำแหน่งกำนัน (คนปัจจุบัน) ด้วยคะแนนเสียงที่เป็นเอกฉันท์

การสืบทอดตำแหน่งผู้นำของชุมชนน้ำเกีฮ้น ส่วนใหญ่จะสืบทอดกันภาพในสายตระกูลเครือญาติเดียวกันจากพ่อสื่อทอดมายังลูกชายหรือลูกเขย หรือในระหว่างพี่น้อง แม้จะเป็นผู้นำที่มาจากการเลือกตั้งก็ตาม แต่ผู้นำที่ลงสมัครรับเลือกตั้งที่มีความเป็นเครือญาติกับผู้นำคนเก่าก็มักจะได้รับความไว้วางใจให้สืบทอดตำแหน่งผู้นำอย่างต่อเนื่องเสมอ ส่วนมากผู้นำที่จะก้าวขึ้นมาในระดับกำนันผู้ใหญ่บ้าน มักมาจากการดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหรือเป็นผู้นำอื่น ๆ ที่ได้พิสูจน์ถึงความเสียสละต่อส่วนรวมมาก่อนข้างยาวนาน ยกตัวอย่างเช่น กำนันคำมูล ดีพรมกุล กำนันคนที่ 3 และอยู่ในตำแหน่งยาวนานที่สุด ของตำบลน้ำเกีฮ้นนั้นเป็นลูกชายของกำนันชวดี ดีพรมกุล กำนันตำบลน้ำเกีฮ้น (ตั้งแต่ตอนที่ยังไม่แยกตำบล) กำนันคำมูล ดีพรมกุล เริ่มเป็นผู้นำด้วยการเป็นผู้ใหญ่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2530 เมื่อสมัยที่ยังไม่แยกเป็นตำบลน้ำเกีฮ้น

ต่อมาได้ขึ้นเป็นกำนัน เมื่อปี พ.ศ.2540 กำนันคำมูลเกษียณอายุ ในปี พ.ศ.2552 เมื่อกำนันคำมูลซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ด้วยนั้นเกษียณอายุราชการ ตำแหน่งกำนัน และตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ก็ว่างลง ผู้ที่สมัครลงรับเลือกตั้งเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 คนใหม่และได้รับเลือกตั้งคือ นายบุญชู ดีพรมกุล ซึ่งเป็นน้องชายของกำนันคำมูล ส่วนผู้ที่ได้รับเลือกเป็นกำนัน คือ นายศรี ดีสุยา ผู้ใหญ่บ้านของบ้านหมู่ที่ 2 ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านมานาน 2 สมัยติดกัน และยังมีความสัมพันธ์กับกำนันคนแรกของตำบลน้ำเกีฮ้น คือพ่อพรหมมา ดีปานา กล่าวคือกำนันใหม่คือกำนันศรี ดีสุยานั้นเป็นลูกเขยของพ่อพรหมมา ดีปานา อดีตกำนันตำบลน้ำเกีฮ้น

การปกครองภายในชุมชนน้ำเกีฮ้น นอกจากจะปกครองโดยผู้ใหญ่บ้าน และกำนันแล้วยังมีผู้ช่วยในการปกครองดูแลและเป็นผู้ช่วยในการพัฒนาต่างๆในระดับหมู่บ้านและตำบลคือคณะกรรมการหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นตามระเบียบการปกครองของรัฐ มีชื่อเรียกย่อว่า กม. ซึ่งหมู่บ้านในตำบลน้ำเกีฮ้น เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง (อพป.) ถึง 4 หมู่บ้านในจำนวนทั้งหมด 5 หมู่บ้าน หมู่บ้านที่ไม่ได้เป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาป้องกันตนเอง(อพป.) คือหมู่ที่ 5 สาเหตุเนื่องมาจากบ้านหมู่ 5 เป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาหลังจากสุดในขณะที่มีการเลือกให้เป็นหมู่บ้านอพป. นั้นบ้านหมู่ 5 ยังรวมอยู่ในเขตการปกครองของบ้านหมู่ที่ 2 (นฤมล ใจดี, 2552, หน้า 95-96)

หมู่บ้านที่เป็นหมู่บ้าน อพป. คือ ในอดีตหมู่บ้านเหล่านี้จะเป็นหมู่บ้านที่รัฐให้ความสนใจเป็นพิเศษเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความล่อแหลมหรือมีความเสี่ยงต่อความมั่นคง เนื่องจากมีความเสี่ยงต่อการก่อการร้ายหรือที่จะถูกชักชวนภายใต้ปฏิบัติการด้านจิตวิทยาของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยหรือต่างชาติ ที่มุ่งหวังบ่อนทำลายอำนาจอธิปไตยของประเทศไทย

ความเป็นหมู่บ้านอพป. ของชุมชนน้ำเกียน ส่งผลต่อความสงบเรียบร้อยและการพัฒนาชุมชนกล่าวคือในหมู่บ้านอพป. ซึ่งมีชื่อเต็มว่า “หมู่บ้านอาสาพัฒนาตนเอง” จะมีการฝึกอบรมอาสาสมัครที่มีหน้าที่รักษาภาวะเรียบร้อย/จัดเวรยามดูแลความสงบเรียบร้อย คำว่า ภาวะเรียบร้อยและมาตรการของหมู่บ้านเพื่อรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยท่ามกลางคนหมู่มาก จึงเป็นเรื่องที่คุ้นเคยสำหรับคนในชุมชนน้ำเกียนมากกว่า 20 ปี ต่อมาความคุ้นเคยและการยอมรับกฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันนี้ได้กลายมาเป็นกฎเกณฑ์ที่ใช้เฉพาะกลุ่มภายในชุมชนน้ำเกียน ที่เรียกว่า “มาตรการสังคม” เพื่อควบคุมป้องกันและเฝ้าระวังพฤติกรรมต่าง ๆ ของคนในชุมชนเพื่อนำความสงบเรียบร้อยมาสู่ชุมชนน้ำเกียน บางข้อกำหนดนั้นตรงกับที่กฎหมายกำหนดไว้และได้มีการบังคับใช้อย่างเอาจริงเอาจังสอดส่องดูแลกันเองโดยไม่ผลักรังเกียจให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจฝ่ายเดียว

ชุมชนน้ำเกียนจะมีความเด่นเรื่องของผู้นำ ที่มีโครงสร้างชัดเจน มีบทบาทหน้าที่ และปฏิบัติตามภารกิจและบทบาทหน้าที่อย่างจริงจัง และมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง คณะผู้นำกลุ่มหลักประกอบด้วยคณะบุคคล 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) จากองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) 2) กลุ่มกำนันผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งทางชุมชนน้ำเกียนขนานนามกลุ่มผู้นำที่มาจากบุคคลจาก 2 สาย/กลุ่มการปกครองนี้ว่า “ผู้นำ 42 ขุนศึก” และเรียกองค์กรที่เป็นโครงสร้างรองรับการทำงานของ 42 ขุนศึก คือ องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกียน ซึ่งเป็นองค์กรชาวบ้านน้ำเกียนตั้งขึ้นเอง และยอมรับการทำงานกันภายในชุมชน การตั้งชื่อว่า “ขุนศึก” ก็เพื่อให้เกิดความฮึกเหิม และเป็นการเตือนตัวเองถึงเกียรติยศและบทบาทหน้าที่ในการจัดทุกข์บำรุงสุขแก่ประชาชนนั่นเอง ผู้นำชุดนี้ถือเป็นผู้นำแถวหน้าที่จะมีความพร้อมในการทำงานสูง มีความเสียสละ มีระเบียบวินัยและต้องทำตนให้เป็นแบบอย่าง นอกจากผู้นำทั้ง 42 คน ดังกล่าวแล้ว ยังมีผู้นำอีกกลุ่มหนึ่งคือ กรรมการหมู่บ้านและกลุ่มที่ปรึกษา ซึ่งก็ถือว่าเป็นผู้นำที่ได้รับการยกย่องด้วยเช่นเดียวกัน

2. ด้านประชากร ชุมชนน้ำเกียนมีประชากรที่อาศัยอยู่จริง ณ วันที่ทำการสำรวจข้อมูลจ.ปฐ.ปี 2554 (มีนาคม 2554) จำนวน 2,443 คน จำนวน 685 หลังคาเรือน บ้านหมู่ที่ 1 มีประชากรและจำนวนหลังคาเรือนมากที่สุด จำนวนประชากร และหลังคาเรือนน้อยที่สุดได้แก่ บ้านหมู่ที่ 5 ประชากรที่เป็นเพศชายและหญิงมีสัดส่วนของจำนวนใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เพศหญิง จำนวน

1,228 คน และเพศชาย จำนวน 1,215 คน รายละเอียดดังตารางต่อไปนี้ ความหนาแน่นของประชากร 32 คน / ตารางกิโลเมตร ดังตาราง 2-3

ตาราง 2 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนน้ำเกียน พ.ศ.2554

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ครัวเรือน	จำนวนประชากร	ชาย	หญิง
1	บ้านน้ำเกียนใต้	182	609	308	311
2	บ้านน้ำเกียนเหนือ	116	383	185	206
3	บ้านต้นกอก	135	523	261	262
4	บ้านใหม่พัฒนา	141	536	240	252
5	บ้านใหม่สันติสุข	111	392	181	189
รวม		685	2,443	1,215	1,228

ตาราง 3 แสดงจำนวนประชากรของชุมชนน้ำเกียน จำแนกตามช่วงอายุ พ.ศ.2554

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	ประชากรที่มี ช่วงอายุ(0-14)	ประชากรที่มีช่วง อายุ(15-59)	ประชากรที่มีช่วง อายุ(60 ปีขึ้นไป)
1	บ้านน้ำเกียนใต้	96	411	102
2	บ้านน้ำเกียนเหนือ	56	271	56
3	บ้านต้นกอก	69	405	49
4	บ้านใหม่พัฒนา	86	382	68
5	บ้านใหม่สันติสุข	83	270	39
รวม		390	1,739	314

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน พ.ศ. 2554

จำนวนประชากรทั้งหมด 2,443 คน หากแบ่งตามช่วงอายุสามารถแบ่งได้ดังนี้ ประชากรช่วงอายุระหว่าง (0-14 ปี) คิดเป็นร้อยละ 16.03, ประชากรช่วงอายุระหว่าง (15-59 ปี) คิดเป็นร้อยละ 72.11 และ ประชากรช่วงอายุระหว่าง (60 ปีขึ้นไป) คิดเป็นร้อยละ 11.86

สถาบันในชุมชน (การศึกษา ศาสนา โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล)

1. การศึกษาในชุมชน

1.1 ระบบการศึกษาในอดีต ในอดีตศูนย์กลางการศึกษาของชุมชนน้ำเกี๊ยนอยู่ที่วัด ผู้ที่สนใจเรียนจะต้องไปศึกษาเล่าเรียนที่วัดโป่งคำ ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชน สมัยนั้นใช้ศาลาวัดเป็นที่เรียน หนังสือ จากการบอกล่าของอดีตครู (รองผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านน้ำเกี๊ยน) ซึ่งเป็นคนบ้านน้ำเกี๊ยนโดยกำเนิดทราบว่าในสมัยแรกๆ ใช้ศาลาวัดเป็นที่เรียนหนังสือ ไม่มีครูจากทางราชการมาสอน แต่มีครูผู้สอนคือพระสงฆ์ในวัดเป็นผู้สอน การเรียนมีทั้งการเรียนหนังสือภาษาไทย เรียนภาษาเมืองและเรียนธรรมะ จนมีการกล่าวและมีความเชื่อว่า “คนไม่เข้าวัด คือคนไม่รู้หนังสือ” จนกระทั่งมีทางราชการได้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นในปี พ.ศ. 2461 ทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้รับการศึกษา แต่ก็ยังอาศัยสถานที่วัดเป็นโรงเรียนอยู่

1.2 ระบบการศึกษาในปัจจุบัน ปัจจุบันมีหน่วยงานที่มีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งเพื่อการศึกษาโดยตรงตั้งอยู่ในตำบลน้ำเกี๊ยน ในสังกัดหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ 1) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลน้ำเกี๊ยน 2) โรงเรียนบ้านน้ำเกี๊ยน 3) โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต และ 4) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน หรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบลน้ำเกี๊ยน

1.2.1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลน้ำเกี๊ยน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลน้ำเกี๊ยน ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2517 โดยชุมชนและสถานีอนามัยร่วมกันจัดตั้งเป็นศูนย์โภชนาการเด็ก ตั้งอยู่ที่บ้านน้ำเกี๊ยนใต้ หมู่ที่ 1 เพื่อดูแลส่งเสริมโภชนาการเด็กและแบ่งเบาภาระผู้ปกครอง โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดน่านต่อมาในปี พ.ศ. 2533 ศูนย์โภชนาการเด็กถูกถ่ายโอนจากกระทรวงสาธารณสุขมาอยู่ในความดูแลของกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย เปลี่ยนชื่อจากศูนย์โภชนาการเด็กมาเป็นศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลน้ำเกี๊ยน ถูกถ่ายโอนมาอยู่ในความดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และย้ายสถานที่ตั้งมาอยู่ที่บ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 4 จนถึงปัจจุบัน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กรับเด็กก่อนวัยเรียน ตั้งแต่อายุ 1 ปีครึ่ง- 2 ปี มาดูแลให้มีพัฒนาการและมีความพร้อมก่อนเข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียน ปัจจุบัน ณ วันที่ 25 มกราคม 2555 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กรับเด็กไว้ดูแลจำนวน 69 คน เป็นชาย 27 คน หญิง 33 คน มีครูผู้ดูแลเป็นบุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลจำนวน 4 คน เป็นเพศหญิง (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๊ยน, 2554)

1.2.2 โรงเรียนบ้านน้ำเกี๊ยน เป็นโรงเรียนเดียวของชุมชนน้ำเกี๊ยน เป็นโรงเรียนเก่าแก่ และเป็นโรงเรียนที่มีส่วนสำคัญในการให้การศึกษาและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชนน้ำเกี๊ยน ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงประวัติของโรงเรียน ดังนี้

โรงเรียนบ้านน้ำเกียน ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2461 โดยอาศัยศาลาวัดโป่งคำ หมู่ที่ 3 ตำบลน้ำแก่น (ในสมัยนั้น) โดยพระเมืองคำ งานนันทไชย เป็นครูสอน โดยเริ่มทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 มีนักเรียน จำนวน 30 คน ต่อมาประมาณปี พ.ศ. 2463 ได้ย้ายมาสร้างอาคารเรียนชั่วคราวที่บริเวณด้านนอกของวัดโป่งคำ จนเมื่อปีพ.ศ.2481 ได้ย้ายโรงเรียนไปสร้างใหม่ในบริเวณสถานที่แห่งใหม่ (สถานที่ปัจจุบัน) โดยได้รับบริจาคที่ดินจาก นายพัน อุ่นเรือน เป็นจำนวน 8 ไร่ และเปิดการสอนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปัจจุบันมีเนื้อที่ 42 ไร่

ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 ได้เปิดทำการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 และในปี พ.ศ. 2520 ได้มีการเปลี่ยนแปลงแผนการศึกษาแห่งชาติ จึงได้เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และกระทั่งเมื่อปี พ.ศ.2534 โรงเรียนบ้านน้ำเกียนได้เข้าร่วมโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา จึงทำการเปิดสอนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.1-ม.3) ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบัน โรงเรียนบ้านน้ำเกียน เปิดทำการเรียนการสอน 3 ระดับ คือ ระดับก่อนประถมศึกษา (อนุบาล) ระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โดยมีครู 15 คน เป็นชาย 3 คน และหญิง 12 คน และจำนวนนักเรียนแต่ละระดับชั้น เมื่อวันที่ 25 มกราคม 2555 ดังตาราง 4

ตาราง 4 แสดงจำนวนนักเรียนโรงเรียนบ้านน้ำเกียน พ.ศ. 2554

ระดับชั้น	จำนวนนักเรียน		
	ชาย	หญิง	รวม
ระดับอนุบาล (อ.1-อ.2)	13	17	30
ระดับประถมศึกษา (ป.1-ป.6)	43	35	78
ระดับมัธยมศึกษา (ม.1-ม.3)	23	19	42
รวม	79	71	150

ที่มา: โรงเรียนบ้านน้ำเกียน, 2554

เมื่อเด็กนักเรียนในชุมชนน้ำเกี๊ยน จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาจากโรงเรียนบ้านน้ำเกี๊ยนแล้ว ส่วนหนึ่งก็จะเรียนต่อที่โรงเรียนบ้านน้ำเกี๊ยน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่อยู่ในโครงการขยายโอกาสทางการศึกษา เปิดทำการสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 อีกส่วนหนึ่งนั้น ผู้ปกครองจะส่งเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาที่ตัวอำเภอเมืองน่าน ขึ้นอยู่กับความพร้อม และค่านิยมด้านการศึกษาของผู้ปกครอง เด็กที่เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนในตัวอำเภอเมือง บางส่วนจะเดินทางด้วยการขับขี้อักรยานยนต์ บางส่วนจะเดินทางด้วยรถยนต์จ้างเหมารายเดือนรับส่งนักเรียนดังที่กล่าวแล้ว

และในชุมชนน้ำเกี๊ยนชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในวัยพ่อบ้านแม่บ้านและวัยปู่ย่าตายาย มักจะเรียนหนังสือจบเพียงชั้น ป.4 หรือ ป.6 ซึ่งเป็นการศึกษาภาคบังคับจะมีเพียงรุ่นลูกรุ่นหลานที่ได้รับการส่งเสริมให้เรียนสูงขึ้นแล้วแต่ขีดความสามารถของผู้ปกครอง ดังตาราง 5

ตาราง 5 แสดงระดับการศึกษาของประชาชนชุมชนน้ำเกี๊ยน พ.ศ. 2554

ระดับการศึกษา	เพศชาย (คน)	เพศหญิง (คน)	รวม (คน)
ไม่ได้เรียน	3	4	7
ประถมศึกษา	545	591	1,136
มัธยมศึกษา	210	181	391
ปวช., ปวศ.	103	67	170
ปริญญาตรี	110	134	244
ปริญญาโท	7	3	10
รวมทั้งหมด	971	980	1,951

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๊ยน, 2554.

1.2.3 โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต โครงการมหาวิทยาลัยชีวิตเป็นโครงการของ "สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน" ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ก่อตั้งโดยมูลนิธิส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ภายใต้การสนับสนุนของธนาคารเพื่อการเกษตร (ธ.ก.ส.) การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย (ป.ต.ท.) สถาบันพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) และมูลนิธิหมู่บ้าน บุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มคือ นายแพทย์ประเวศ วะสี และดร.เสรี พงศ์พิศ จากการพิจารณาชุมชนน้ำเกี๊ยนถือได้ว่าเป็นชุมชนที่มีความพร้อมในด้านแหล่งเรียนรู้ มีทุนทางสังคม มีการจัดการชุมชนในด้านต่างๆ มี

การพึ่งตนเองจนได้รับขนานนามว่าเป็นชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนน้ำเกียน จึงผ่านการพิจารณาความเหมาะสมที่จะสามารถเปิดศูนย์เรียนรู้ในโครงการมหาวิทยาลัยชีวิตขึ้นได้โดยเริ่มเปิดรับนักศึกษาเข้าเรียนหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขา “สุขภาพชุมชน” เป็นหลักสูตรปริญญาตรี ผู้ที่มีวุฒิการศึกษาจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือเทียบเท่า สามารถสมัครเข้าเรียนได้ ใช้เวลาเรียนประมาณสามปีก็จะสำเร็จการศึกษา โครงการมหาวิทยาลัยชีวิตของตำบลน้ำเกียนเปิดทำการสอนภาคเรียนที่ 1/ 2552 ในเดือน มิถุนายน 2552 มีผู้สมัครเรียนหลักสูตรนี้ จำนวน 40 คนเป็นผู้เรียนที่อยู่ในชุมชนน้ำเกียน จำนวน 13 คน และผู้เรียนจากพื้นที่ต่างชุมชน และต่างอำเภออีกจำนวน 27 คน ปัจจุบัน ปีการศึกษา 2554 มีผู้เรียน 20 คน เป็นผู้เรียนในชุมชนน้ำเกียน 5 คน

โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต ได้มาตั้งศูนย์เรียนรู้หรือห้องเรียนของมหาวิทยาลัยชีวิต โดยใช้ห้องประชุมขององค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียนเป็นห้องเรียน ผู้อำนวยการศูนย์คือ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล อาจารย์ผู้ดูแลรายวิชามีทั้งอาจารย์จากมหาวิทยาลัยชีวิตที่ส่งไปจากส่วนกลางและอาจารย์ซึ่งเป็นคนในพื้นที่ ส่วนผู้เรียนที่สมัครเรียนในรุ่นแรกของชุมชนน้ำเกียน ได้แก่ ประธาน อสม. น้ำเกียน อสม. พนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและประชาชนทั่วไป

โดยมีจุดประสงค์คือ มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากชีวิต ครอบครัว และชุมชนของตนเองเป็นหลัก ผู้เรียนจะได้เรียนรู้กลุ่มวิชาหลักเกี่ยวกับการปรับวิถีคิด มองความเป็นจริงของตนเองและของโลกภายนอกที่แวดล้อมตนใหม่ เห็นความสัมพันธ์กันของสรรพสิ่ง โดยผู้เรียนจะสืบค้นข้อมูลการร่ากเหง้าของตระกูล(ครอบครัว) ของตน และร่วมกันค้นหาการร่ากเหง้าของชุมชนของตน นำมาวิเคราะห์ทำความเข้าใจในคุณค่า ศักยภาพ และข้อจำกัดต่างๆ ตามความเป็นจริง

นอกจากผู้เรียนจะได้เรียนรู้หลักวิชาพื้นฐานดังกล่าวแล้ว ผู้เรียนในแต่ละสาขาจะได้เรียนรู้วิชาในแต่ละสาขาตามความสนใจในกลุ่มวิชาที่เกี่ยวกับการจัดการชุมชนด้านต่างๆ ซึ่งจุดเน้นจะอยู่ที่การทำแผนแม่บทชุมชนโดยวิธีประชาพิชญ์ การทำวิสาหกิจชุมชน การสร้างสวัสดิการชุมชน ผ่านการออมภายในชุมชนเอง การสร้างกองทุนของชุมชน การจัดการด้านการเกษตร สิ่งแวดล้อมพลังงาน สุขภาพ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งผู้เรียนจะเรียนโดยการปฏิบัติจริงกับชุมชนของตน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นจริงในชุมชนขณะเรียน วิชาที่เรียนในกลุ่มนี้ ยกตัวอย่าง สาขาสุขภาพชุมชน ผู้เรียนจะได้เรียนรู้วิชาต่างๆ อาทิ สุขภาพและระบบสุขภาพ ปัญหาสุขภาพชุมชน การจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนน้าอยู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสุขภาพ ระบบสุขภาพพอเพียงกับการพัฒนาสุขภาพชุมชนอย่างยั่งยืน การบริหารและ

การจัดการสุขภาพชุมชน การจัดการความรู้เพื่อการสร้างเสริมและการป้องกันปัญหาสุขภาพชุมชน เป็นต้น

1.2.4 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนหรือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน(กศน.) ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนน้ำเกียน มีชื่อเดิมซึ่งเป็นที่รู้จักโดยทั่วไปคือศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนตำบลน้ำเกียน เป็นศูนย์การเรียนรู้ที่รับนักเรียนเข้าเรียนนอกระบบโรงเรียนจนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อเรียนจบแล้วจะได้รับวุฒิการศึกษาถือว่าสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย สามารถใช้วุฒิการศึกษานี้ในการสมัครงาน หรือสมัครเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยต่างๆทั้งของรัฐและเอกชน รวมทั้งสามารถเข้าเรียนต่อที่มหาวิทยาลัยชีวิตตั้งที่กล่าวแล้วข้างต้นได้

ผู้เรียนมีทั้งระดับผู้นำ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุข พ่อบ้าน แม่บ้าน ให้ความสนใจมาสมัครเข้าเรียนโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อนำวุฒิการศึกษาไปสมัครงาน หรือนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพและใช้ชีวิตประจำวัน บางท่านเป็นผู้นำของชุมชนมาสมัครเข้าเรียนเพื่อต้องการเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ทางด้านศึกษา เพื่อจะได้นำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาชุมชน

ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีระบบการเรียนคือจะมีการจัดกลุ่มผู้เรียนตามเวลาที่ผู้เรียนว่าง ให้มีการพบกลุ่มสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ครูผู้สอนจะมอบหมายงานเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้และประสบการณ์ตามหลักสูตร นอกจากนี้จะมีการเรียนการสอนตามหลักสูตรแล้ว ในแต่ละปียังมีโครงการส่งเสริมอาชีพเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตตามนโยบายและความต้องการของชุมชน โดยรัฐบาลจะสนับสนุนงบประมาณเป็นพิเศษในแต่ละโครงการด้วย

1.3 การเรียนรู้นอกระบบการศึกษา

การเรียนรู้นอกระบบการศึกษาของชุมชนน้ำเกียน ซึ่งจากการสัมภาษณ์และการสังเกตจากชาวบ้านในชุมชนน้ำเกียน พอสรุปได้ คือ เป็นการศึกษาจากการอบรมในครอบครัว และเรียนรู้ด้วยการมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการปฏิบัติร่วมกันภายในชุมชน ที่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่เช่นเดียวกับชาวบ้านอื่นๆ โดยจะเป็นการเรียนรู้ที่ลูกหลานได้รับเป็นอันดับแรก คือ การกล่อมเกลาทางสังคมจากปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ ในระดับครอบครัวเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา ทำให้เกิดการเรียนรู้แก่เด็กจนกระทั่งเติบโต ในเรื่องต่างๆ ตามวัยของลูกหลาน เช่น การเรียนรู้ภาษา การประพฤติปฏิบัติตนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของครัวเรือน เช่น การปลูกข้าวทำอย่างไร ให้ได้ผลผลิตมาก การทำขนมการถนอมอาหาร การทอผ้า วิธีการสอนจะใช้อุปกรณ์ของจริง การปฏิบัติจริงและมีการบอกเล่าเทคนิควิธีสืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษ เด็กๆ จะได้เรียนรู้จากการฟัง การปฏิบัติจริงและทดลองทำให้ให้เกิดการลองผิดลองถูก และหาแนวทางแก้ไขข้อบกพร่องที่เกิดขึ้นได้

ซึ่งการเรียนรู้ในลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้นอกระบบการศึกษาของรัฐ โดยมีการถ่ายทอดในลักษณะแบบตัวต่อตัวหรือจากการสังเกต อีกทั้ง ผู้วิจัยได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และสืบค้นจากเอกสารด้านวัฒนธรรมชุมชน พบว่า ชุมชนน้ำเกียนมีผู้ที่มีองค์ความรู้/ภูมิปัญญาพื้นบ้านของชุมชน โดยแยกในแต่ละประเภท/หมู่บ้าน ดังตาราง 6

ตาราง 6 แสดงครุภูมิปัญญาพื้นบ้านประเภทต่าง ๆ ในชุมชนน้ำเกียน

ประเภท	ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หมู่ที่	สถานภาพในชุมชน
หมอสู่ขวัญ / สะเดาะเคราะห์ / ส่งผี	1	นายอำนาจ ใจจันทร์	2	สารวัตรกำนัน
	2	นายบุญสม สุภาช่าง	3	สมาชิก อบต.
	3	นายนวล วงศ์ศรี	4	-
	4	นายตา ดีพิชัย	4	-
หมอพื้นบ้าน (เป่า / เสก)	1	นายทอง ดีอินคำ	3	-
	2	นายดวง ดีสีไล	3	-
	3	นายถนัด ธนะวงศ์	3	-
	4	นายคั้น เกียนสืบ	3	-
หมอสมนไพร	1	นายจันทร์ เกียนยะ	5	-
	2	นายสมรส ดีอุด	1	กรรมการชมรม ผู้สูงอายุ
	3	นางปิ่น ใจจันทร์	1	-
	4	นายอนันต์ นุเสน	2	-
นวดแผนโบราณ	1	นางไข ธนะแก้ว	1	-
	2	นางลำดวน ดีอุด	2	อสม.
	3	นางคำ ดีสีไล	3	อสม.
	4	นางจันทร์ดีบ ธิชะ	4	อสม.
ดนตรีพื้นบ้าน	1	นายส่วย มหาวงศ์นันท์	4	-
	2	นายภัทรวุฒิ ธนะวงศ์	5	ประธานเยาวชนอนุรักษ์
	3	นายเกียรติ ชางนา	1	ดนตรีพื้นบ้าน
	4	นายลอย สิทธิกา	1	คณะกรรมการชุมชน
ขอพื้นบ้าน	1	นายภัทรวุฒิ ธนะวงศ์	5	-
	2	นายสุรพล เขียวษา	1	-
	3	นางดี ไชยเรือน	4	-
ถักแห (สานแห)	1	นายมา จิตรบุญ	1	-

ตาราง 6 (ต่อ)

ประเภท	ลำดับ	ชื่อ-สกุล	หมู่ที่	สถานภาพในชุมชน
พ็อนมองเซิง	1	นายประสงค์ สงวนศักดิ์สันติ	1	-
สานกลองข้าว	1	นางพิกุล ณะแก้ว	3	-
	2	นางพรรณ ดีสุยา	3	-
	3	นางปิ่น คำมงคล	3	-
ช่างตีเหล็ก	1	นายจรัส ดีปินตา	1	-
	2	นายสม ดีสม	3	-
	3	นายผัด ดีอิน๊ะ	3	-
ทอผ้า	1	นางหยอด ใจจันทร์	1	-
	2	นางคำเบอะ ดีปินตา	1	-
	3	นางทา ดีพรมกุล	1	-
	4	นางละมัย ดีกล้า	2	-
	5	นายภัทรารุณี ณะวงศ์	5	-
จักสานทั่วไป	1	นายบุญ ดีปาละ	2	-
	2	นายคำ ดีสีไล	3	-
	3	นางแสงแก้ว แก่นสารดี	3	-
	4	นายตา ดีพิชัย	4	-
	5	นายแฝง ดีค้ายคำ	5	-
ช่างทำกระทง (สะพานกระทง)	1	นายสอน ดีกล้า	5	-
	2	นายภัทรารุณี ณะวงศ์	5	-
เย็บผ้า	1	นางระเบียบ สารรัตน์	2	ประธานแม่บ้าน
ช่างไม้ / ช่างปูน	1	นายสุรพล เขียวษา	1	-
	2	นายชิต สมวงษา	1	กรรมการชุมชน
ช่างศิลป์ / ตกแต่ง	1	นายชูศิลป์ สารรัตน์	2	นายก อบต./ประธานองค์กรฯ
ช่างเชื่อมโลหะ	1	นายจรัญ นุเทพสุ	2	-
ครูสอนวิชาชีพ	1	นายวัฒน์ ดีอิน๊ะ	2	-
เย็บใบตอง / บายศรี	1	น.ส.ณัฐธีร์ ณะวงศ์	2	ครู ร.ร.น้ำเกียน
		นางละมัย ดีกล้า	2	-
		นางจันตา นุเสน	2	-

ที่มา: เอกสารข้อมูลด้านวัฒนธรรมชุมชนน้ำเกียน, 2554

นอกจากการเรียนรู้อบรมเลี้ยงดูในครอบครัวและจากการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมแล้วยังมีการศึกษา/ฝึกอบรมที่จัดโดยหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนโดยการสนับสนุนและประสานงานขององค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮ่วนในการจัดการเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น

1. สำนักงานเกษตรอำเภอภูเพียงได้ฝึกอบรมต่าง ๆ เช่น การพัฒนาพันธุ์ข้าว การปลูก พืชพันธุ์ต่างๆให้ได้ผลผลิตสูง การทำการเกษตรโดยหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีการทำเกษตรผสมผสาน ทัศนคติการใช้สารเคมีส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพ ผลิตสารสมุนไพรกำจัดแมลง แนะนำการถนอมอาหาร การแปรรูปอาหาร ให้กับกลุ่มแม่บ้าน

2. สำนักงานปศุสัตว์อำเภอได้ให้การฝึกอบรมการเลี้ยงสัตว์ เช่น โค กระบือ สุกร ไก่พันธุ์สามสายเลือด ไก่พันธุ์พื้นเมืองแก่เกษตรกร

3. สำนักงานประมงอำเภอภูเพียง ได้ฝึกอบรมการเลี้ยงปลาให้เกษตรกรที่สนใจ

4. องค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆโดยเฉพาะมูลนิธิอภัยเมื่อนานได้เข้ามาให้การศึกษาแก่ชาวบ้านในเรื่องของการประชุมสัมมนาเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในเรื่องของการวางแผนชุมชน การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม การสร้างเครือข่ายและฝึกอบรมเยาวชนเป็นต้น

2. ด้านศาสนา

ประชากรของชุมชนน้ำเกีฮ่วนนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์ โดยส่วนใหญ่่นับถือพุทธศาสนา ดังตาราง 7

ตาราง 7 แสดงจำนวนประชากรชุมชนน้ำเกีฮ่วน จำนวนตามศาสนา พ.ศ.2554

ศาสนา	เพศชาย (คน)	เพศหญิง (คน)	รวม	
			จำนวน (คน)	ร้อยละ
พุทธ	1,197	1,211	2,408	98.24
คริสต์	18	17	35	1.76
รวมทั้งหมด	1,215	1,228	2,443	100

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกีฮ่วน พ.ศ.2554

ประชากรส่วนใหญ่่นับถือศาสนาพุทธ ร้อยละ 98.24 มีวัด 1 แห่ง ชื่อวัดโป่งคำ และมีเพียงร้อยละ 1.76 ที่นับถือศาสนาคริสต์ และมีโบสถ์คริสต์ 1 แห่ง ชื่อโบสถ์กัณฑ์พิภพกิตติคุณชุมชนคริสเตียน ส่วนใหญ่อยู่บ้านใหม่สันติสุข หมู่ที่ 5 และยังเป็นที่ตั้งของโบสถ์กัณฑ์พิภพกิตติคุณ

การตั้งชื่อโบสถ์แห่งนี้ตั้งชื่อเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้แก่ผู้ที่เป็นครอบครัวเริ่มแรกของการรับเชื่อในคริสต์ศาสนา คือครอบครัวของพ่ออุ้ยกันธียะ และแม่อุ้ยบัวตึบ ดิตันนา

จากคำบอกเล่าของพี่น้องคริสเตียนบ้านน้ำเกียนกล่าวว่าเดิมทีเดี่ยวครอบครัวที่สนใจในคริสต์ศาสนานั้นเกิดจากครอบครัวเริ่มแรกคือครอบครัวนายกันธียะ และนางบัวตึบ ดิตันนา หรือที่ลูกหลานเรียกว่าพ่ออุ้ยกัน แม่อุ้ยตึบ ซึ่งมีประวัติว่าครอบครัวนี้เคยประสบปัญหาในเรื่องการเจ็บป่วย ลูกตายไปแล้ว 6 คน เมื่อลูกๆเจ็บป่วยเพื่อนบ้านเชื่อว่าผีเข้าสิง และเชื่อว่าทั้ง 6 คนนั้นถูกผีนา คร่าชีวิตไป

ซึ่งจากการบันทึกของอาจารย์ดวงสี ดิตันนา ซึ่งเป็นบุตรของพ่ออุ้ยกัน และแม่อุ้ยตึบ ได้บันทึกไว้ว่า ในปี ค.ศ.1915 พ่อครูเทเลอร์ได้พาคณะมาประกาศศาสนาคริสต์ที่ชุมชนน้ำเกียน มีการแจกพระคัมภีร์เป็นภาษาพื้นเมือง ในปี พ.ศ.1916 ครอบครัวของกันธียะและแม่บัวตึบได้รับเชื่อเป็นคริสเตียน ภายหลังมีคนรับเชื่อคริสเตียนมากขึ้น ซึ่งเป็นพี่น้อง ลูกหลาน เพื่อนบ้านในละแวกใกล้เคียงก็ได้รับเชื่อในศาสนาคริสต์เพิ่มเติมมากขึ้น และมีผู้นับถือคริสเตียนจากต่างบ้านมาอยู่อาศัยมากขึ้นทำให้มีการตั้งเป็นชุมชน ชุมชนคริสเตียนได้รับการแต่งตั้งเป็นหมวดคริสเตียนเมื่อปี ค.ศ.1986 หรือ พ.ศ.2529 ต่อมาในวันที่ 6 มกราคม ค.ศ.1985 หรือ พ.ศ.2528 ได้มีการสถาปนาหมวดคริสเตียนกันธาพิย์เป็นคริสตจักรกันธาพิย์กิตติคุณ

แม้ในชุมชนน้ำเกียนจะมีกลุ่มประชาชนที่มีความแตกต่างกันในการนับถือศาสนา กล่าวคือกลุ่มใหญ่นับถือศาสนาพุทธ และมีกลุ่มที่นับถือศาสนาคริสต์เป็นส่วนน้อย แต่ประชาชนทั้ง 2 ศาสนาก็ไม่มีปัญหาขัดแย้งกัน ยังคงไปมาหาสู่ มีงานบ้านงานบุญก็ไปช่วยกัน ยังคงมีความผูกพันกันด้วยความเป็นเครือญาติเป็นพี่น้อง เป็นเพื่อนและเป็นสมาชิกกลุ่มและชุมชนเดียวกัน การที่จะเคารพนับถือไว้เนื้อเชื่อใจกันนั้นชาวบ้านจะดูจากคุณงามความดี ความเสียสละเพื่อส่วนรวม และความรู้ความสามารถ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีความเชื่อดั้งเดิมอยู่ คือ ความเชื่อในเรื่องผี เป็นความเชื่อในเรื่องของอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติซึ่งสามารถให้คุณและโทษ ให้การคุ้มครองรักษา และป้องกันอันตรายในการดำรงชีวิตทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเกษตร ประเพณีการสักการะเทพบนดอย จอมหมอก ประเพณีเลี้ยงผีทุ่งผีนา และเลี้ยงแม่ธรณี พิธีอ่านธรรมขอฝน ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า ซึ่งเป็นประเพณีเก่าแก่สืบทอดกันมาจนปัจจุบัน

ส่วนทางด้านพุทธศาสนา ชุมชนน้ำเกียน มีศาสนสถานคือ วัดโป่งคำ ซึ่งเป็นวัดแห่งเดียวที่มีอยู่ในชุมชนน้ำเกียน ซึ่งชาวบ้านเห็นว่า การที่แต่ละหมู่บ้าน เมื่อแยกไปตั้งหมู่บ้านใหม่แต่ไม่สร้างวัดขึ้นใหม่นั้น เหตุผลหนึ่งที่นอกเหนือจากใช้ทุนทรัพย์มากแล้ว ชาวบ้านบอกว่าวัดโป่งคำ

เป็นวัดเก่าแก่ ชาวบ้านที่นับถือมาตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายาย หากแต่ละหมู่บ้านสร้างวัดใหม่ ความ เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชุมชนก็อาจจะถูกแบ่งแยกไปด้วย

ทั้งนี้ วัดโป่งคำ ตั้งอยู่ที่บ้านใหม่พัฒนาหมู่ที่ 4 ติดกับองค์การบริหารส่วนตำบล น้ำเกียน และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกียน สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2430 ได้รับพระราชทาน วิสุคามสีมา ณ เดือนตุลาคม 2435 ทั้งนี้ วัดโป่งคำ เป็นวัดเก่าแก่ที่อยู่คู่กับบ้านน้ำเกียน มาตั้งแต่ สมัยยังเป็นเพียงกลุ่มหมู่บ้านขึ้นอยู่กับชุมชนน้ำแก่น การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาสซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านของบ้านน้ำเกียนปกครองดูแล ปัจจุบันมีพระครูสุธาทรรีภิกขิตติ (ภู่เกียรติ วิฑิตะ เมธี) เป็นเจ้าอาวาส

ชาวบ้านน้ำเกียนเป็นชุมชนเกษตรกรรม ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ได้ร่ำรวยเงินทอง แต่ ศรัทธาที่มีต่อวัดของพวกเขาเมื่ออยู่เต็มเปี่ยมจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านร่วมแรงร่วมใจกันเพื่อสร้าง วิหารวัด ศาลาการเปรียญ โบสถ์ ซึ่งต้องให้ทุนทรัพย์จำนวนมาก ชาวบ้านก็จะทยอยทำไปทีละส่วน ตามกำลังศรัทธา หลังเกี่ยวข้าวเสร็จก็จัดทำผ้าป่าของหมู่บ้านขึ้นมา ใครจะทำบุญเท่าใดก็ได้แล้วแต่ จิตศรัทธา ทุกหลังคาเรือนนำเงินมารวมกัน ได้เป็นยอดผ้าป่าของหมู่บ้านแล้วทุกหมู่บ้านก็จะนำมา ถวายทานที่วัด ยอดเงินผ้าป่ารวมกันของชุมชนปีนี้เพียงพอสร้างไปได้บางส่วน ปีต่อมาก็จัดผ้าป่า ขึ้นอีก ซึ่งบางปีก็เป็นผ้าป่าเครือญาติ ผ้าป่ากลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยว ผ้าป่ากลุ่มเยาวชน เป็นต้น หรือ บางครั้งลูกหลานที่ไปทำงานต่างจังหวัด ก็รวมบัจฉัยกัน และชักชวนผู้มีจิตศรัทธาที่เป็นนายจ้าง และ ผู้ใจบุญมาถวายกุฏิ ถวายผ้าป่า ช่วยกันจนกว่าจะก่อสร้างแล้วเสร็จ ซึ่งก็ใช้เวลาหลายปี

นอกจากศรัทธาที่มีต่อวัดแล้ว ส่วนหนึ่งคือ ความศรัทธาที่มีต่อพระสงฆ์ การที่พระมี บทบาทนอกจากเป็นผู้นำศาสนาแล้ว พระยังถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนควรทำตัวเป็น แบบอย่างเป็นผู้นำที่จะนำพาชุมชนให้ผ่านพ้นสิ่งเลวร้ายที่ครอบงำชุมชน นั่นก็คือปัญหาเรื่อง ยาเสพติด พระรูปต่างๆ ของวัดก็พยายามเทศนาสั่งสอนให้หลีกเลี่ยงกับการยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด เพราะพวกผู้เสพและผู้ขายเป็นพวกไม่เข้าวัด ไม่มาปฏิบัติธรรมในปี พ.ศ.2531ทางชุมชนได้รับ งบประมาณในการตั้งหอกระจายข่าว ท่านเจ้าอาวาสอยู่ในขณะนั้น ท่านได้ใช้หอกระจายข่าว เทศนาสั่งสอน และกล่าวพาดพิงไปยังผู้เสพ ผู้ขายยาให้เลิกพฤติกรรมนั้นๆ เสีย เพราะเห็นว่าเป็น บาปเป็นกรรม ทำลายลูกหลาน ทำลายชุมชน ทุกเช้าชาวบ้านจะได้ยินเสียงเทศนาสั่งสอนอยู่เป็น ประจำ แต่ในที่สุดเจ้าอาวาสท่านนี้ก็ไม่สามารถทนแรงเสียดทานจากผู้มีอิทธิพลและกลุ่มพวกพ้อง ผู้ร่วมชบวนการถูกกดดันให้ออกจากชุมชนไป (นฤมล ใจดี, 2552, หน้า 120-121)

หลังจากที่ชุมชนใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันหรือกระบวนการ “บวรส.” ทางวัดก็ได้ เข้ามาร่วมทำงานกับผู้นำฝ่ายต่างๆ ในชุมชน ซึ่งพระครูสุธาทรรีภิกขิตติ ตอนนั้นบวชเรียนเป็น

สามเณรอยู่ได้มีส่วนอย่างมากในการร่วมมือกับโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลและฝ่ายปกครองของชุมชนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ความช่วยเหลือเกื้อกูลและความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานราชการทั้งองค์การบริหารส่วนตำบล และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ก็ยังมีอยู่แน่นแฟ้น ภาพที่เห็นการใช้บริเวณวัดหรือศาลาการเปรียญจัดงานประชุมหรือการอบรม การเข้าค่ายต่างๆ นั้นมีให้เห็นเป็นปกติ หรือหากมีการจัดงานนอกวัด นอกจากจะเห็นผู้ร่วมประชุมที่เป็นฆราวาสแล้ว ก็จะมีพระเข้าร่วมในการประชุม/งานพิธีหรือกิจกรรมสาธารณะอื่นๆ ด้วยเสมอ

3. โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

อดีตชุมชนน้ำเกี๋ยนมีระบบสาธารณสุขของตนเอง มีภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นหมอพื้นบ้านสามารถวิเคราะห์อาการของโรคและวิธีรักษาได้ โดยใช้วิธีแบบแผนโบราณจากสมุนไพรต่าง ๆ (ยาต้ม ยาขาง ฯ) รู้จักเรียนรู้สรีระร่างกายมนุษย์ วิธีการนวดแผนโบราณ การกินอาหารให้ร่างกายแข็งแรงไม่เป็นโรคกินอาหารเพื่อเป็นยารักษาโรค ส่วนประกอบของอาหารแทบทุกชนิดจะมีสมุนไพรที่ช่วยในการป้องกันและรักษาโรคได้ ผู้คนในชุมชนได้ใช้วิธีการพึ่งพายาสมุนไพรและรักษาโดยหมอพื้นบ้าน ตามความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้ที่ถ่ายทอดกันมาเป็นเวลานาน นอกจากนั้นในชุมชนยังมีความเชื่อและยอมรับการรักษาสุขภาพด้วยวิธีทางไสยศาสตร์ โดยเฉพาะการรักษาด้วยเวทมนต์คาถา เวลาได้รับบาดเจ็บเกี่ยวกับกระดูก ข้อมือ ข้อเท้าเคล็ดขัดยอก ก็จะมีหมอมาเป่าเพื่อทำการรักษา

แต่เมื่อประเทศไทยได้มีแผนพัฒนาเกิดขึ้น รัฐเข้ามาจัดการกับการจัดระบบสาธารณสุขของชุมชน มีการตั้งโรงพยาบาล สถานีอนามัย มีหมอทำหน้าที่รักษา และพยายามประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเห็นว่า การดูแลรักษาในอดีตที่ผ่านมาเป็นเรื่องล้าสมัย ไม่น่าเชื่อ ไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับการรักษาของภูมิปัญญาชาวบ้านลดน้อยลง เมื่อเจ็บป่วยพึ่งพารักษาจากแพทย์แผนปัจจุบันแทนวิธีการรักษาแบบแพทย์แผนโบราณ แต่การรักษาด้วยหมอพื้นบ้านในชุมชนตำบลน้ำเกี๋ยน ก็ยังมีผู้คนไปรักษาอยู่บ้าง เมื่อไม่หายก็จะนำผู้ป่วยไปรักษาที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล หรือนำส่งไปยังโรงพยาบาลนาน ซึ่งอยู่ไม่ไกลมากนัก และเมื่อรักษาที่โรงพยาบาลไม่หายก็กลับมารักษาแบบพื้นบ้านอีกครั้ง ส่วนการใช้สมุนไพรในการรักษาโรคก็ยังมีผู้นิยมใช้เป็นบางกลุ่ม และบางโรค เมื่อไม่กี่ปีมานี้กระทรวงสาธารณสุขมีการรื้อฟื้นภูมิปัญญาด้านสมุนไพรขึ้นมาส่งเสริมและควบคุมมีการให้การอบรมผู้ให้บริการด้วยยาสมุนไพรเพื่อให้ได้อย่างปลอดภัยและมอบประกาศนียบัตรการผ่านการอบรมให้และในชุมชนน้ำเกี๋ยนนี้ได้มีการจัดตั้งชมรมสมุนไพร และมีการส่งเสริมให้ปลูกพืชสมุนไพรไว้ในที่สาธารณะของชุมชนบริเวณนิคมอาชีพ ซึ่งตั้งอยู่หมู่ที่ 1 สมาชิกส่วนใหญ่ของชมรมเมื่อมีความรู้ในการใช้จากการศึกษาถ่ายทอด

ความรู้บอกต่อกันก็มีการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพในครอบครัว ผู้วิจัยพบว่า มีผู้ที่ยึดถือเป็นอาชีพเพียงคนเดียว คือ ลุงอนันต์ นุเสน ซึ่งได้รับความรู้เรื่องสมุนไพรจากการถ่ายทอดมาจากบิดา ซึ่งลุงอนันต์ได้ผ่านการอบรมจากกระทรวงสาธารณสุข และมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานสาธารณสุข มาตรวจเยี่ยมดูแลเป็นระยะ ลุงอนันต์ให้บริการขายยาสมุนไพรอบแห้งหลายชนิด นอกจากนั้นยังทำลูกประคบ และยาสมุนไพรอบตัวหลังคลอด ซึ่งยังมีชาวบ้านนิยมใช้กันอย่างต่อเนื่อง

เมื่อมีสถานีนามัยเปิดทำการใน ปี พ.ศ.2511 สถานีนามัยหลังแรกตั้งอยู่บริเวณบ้านหมู่ที่ 1 เวลาชาวบ้านมีปัญหาทางด้านสุขภาพอนามัยจึงรับการรักษาพยาบาลจากสถานีนามัยตำบลน้ำเกียน เนื่องจากอาคารสถานีนามัยหลังเก่าชำรุดทรุดโทรม สถานที่คับแคบไม่สามารถสร้างอาคารเพิ่มเติมได้ จึงได้ย้ายมาตั้งอยู่บริเวณบ้านหมู่ที่ 4 ใกล้กับที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน ชาวบ้านสามารถเดินทางมาสถานีนามัยได้สะดวก ผู้วิจัยขอเสนอประวัติความเป็นมาโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกียนพอสังเขป ดังต่อไปนี้

3.1 ประวัติโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกียน

ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ.2511 ในพื้นที่หมู่ 1 ตำบลน้ำเกียน อำเภอเมือง จังหวัดน่าน (ปัจจุบันเป็นพื้นที่บ้านหมู่ 1 ตำบลน้ำเกียน อำเภอภูเพียง จ.น่าน ได้พัฒนาเป็นลานกีฬาของชุมชน) โดยได้รับบริจาคที่ดินจากกำนันขวัด ดีพรมกุล และนายจรรยา ดีวุฒ มีเนื้อที่ 2 งาน

เมื่อพื้นที่เดิมคับแคบ ต่อมาในปี พ.ศ. 2535 จึงย้ายมาตั้งที่บ้านหมู่ 4 ตำบลน้ำเกียน (บริเวณที่ตั้งโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลในปัจจุบัน) โดยได้รับบริจาคที่ดินสาธารณประโยชน์จากราษฎรบ้านหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 4 ต่อมาก่อสร้างอาคารทดแทนแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2543 มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในปัจจุบัน ดังตาราง 8

ตาราง 8 แสดงรายชื่อเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกียนปัจจุบัน

ที่	ชื่อ- นามสกุล	ตำแหน่ง
1	นางประทุมธิปภั คำฝั้น	ผู้อำนวยการโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล
2	นายสฤทธิ สุฤทธิ์	เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน (ศูนย์สุขภาพกีฬา)
3	นางรัฐชญา ธนะวงศ์	พยาบาลวิชาชีพ ชำนาญการ
4	น.ส.ศิรินันท์ สารมณัฐี	นักวิชาการสาธารณสุข ชำนาญการ
5	นางสุพรีร์ ศรีตันไชย	เจ้าพนักงานสาธารณสุข ปฏิบัติงาน
6	นางปิยะดา พราหมสุวรรณ	พยาบาลวิชาชีพ ชำนาญการ
7	นางพัฒนา ใจจันทร์	ผู้ช่วยเหลือคนไข้

ตาราง 8 (ต่อ)

ที่	ชื่อ- นามสกุล	ตำแหน่ง
8	นางบุญศิล คำเฟื่องฟู	ผู้ช่วยเหลือคนไข้
9	นางสาวภัทรวดี ไชยศิลป์	ผู้ช่วยทันตกรรม
10	นางคำมอญ ศรีสีดา	คนสวน

ที่มา: โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกี๋ยน, 2554

โดยมีขอบเขตงานของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกี๋ยน ที่มีโครงสร้างคล้ายกันโดยสามารถแบ่งเป็นกรอบงานกว้าง ๆ ได้ 3 ประเภท คือ

1. งานบริการในโรงพยาบาลฯ ได้แก่ รักษาพยาบาลโรคเบื้องต้น การทำแผล ฉีดยาอนามัยแม่และเด็ก สร้างเสริมภูมิคุ้มกันโรค การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพจิต การวางแผนครอบครัว การดูแลโรคไม่ติดต่อ (โรคเรื้อรัง) เป็นต้น

2. งานสร้างเสริมสุขภาพชุมชน ได้แก่ อนามัยโรงเรียน งานคุ้มครองผู้บริโภค ควบคุมโรคติดต่อ งานโภชนาการและไอโอดีน งานส่งเสริมผู้ด้อยโอกาส งานสาธารณสุขมูลฐาน งานเอดส์ อุบัติเหตุ และยาเสพติด งานอนามัยสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3. งานวิชาการและสนับสนุนชุมชน งานวิเคราะห์-วิจัย ด้านสาธารณสุข งานสนับสนุนด้านวิชาการ ข้อมูล ข่าวสาร และแผนงานต่างๆ งานส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน งานฝึกอบรม/สัมมนา งานประสานงานภาครัฐ เอกชน ท้องถิ่น และเครือข่ายต่าง ๆ เป็นต้น

3.2 บทบาทของเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลต่อการเรียนรู้ของชุมชน

1. ช่วงที่ยังไม่ได้ก่อตั้ง องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋ยน (ก่อนปี 2541ยังเป็น บวรส.) นั้น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ยังเป็นจุดศูนย์รวมของการขับเคลื่อน บวรส. จึงได้มีการพูดคุยกันในระหว่างเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเพื่อหาแนวทางให้ชุมชนน้ำเกี๋ยน สามารถขับเคลื่อนความเป็นชุมชนเข้มแข็งได้ด้วยชุมชนเอง จึงได้มีนำแนวคิด "ประชาคม" และ แนวทางการดำเนินงาน แบบ "องค์กรเอกชน" มาผนวกกัน ให้เป็น "องค์กรชาวบ้าน" โดยยึดรูปแบบของประชาคม แต่ใช้หลักการทำงานแบบองค์กรเอกชน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและความคล่องตัว จากนั้นได้ ขยายความคิดนี้ให้แก่ กำนัน ครู พระสงฆ์ เมื่อมีความเห็นชอบในเบื้องต้นแล้ว ได้ร่วมกันมองหาแนวร่วมคนอื่นๆ ที่เป็นชุมพลังในชุมชน ซึ่งได้พบ

ข้าราชการที่ลาออกจากงานแล้ว มาทำงานเกษตรส่วนตัว และมีแนวคิดที่อยากจะเข้ามาร่วมงานในชุมชน จากนั้น กำนันจึงได้จัดประชุมแกนนำตำบล เพื่อเสนอแนวความคิดการจัดตั้งองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนฯ บทบาทของเจ้าหน้าที่ คือ การจุดประกายความคิด แสวงหาแนวร่วมหรือชุมพลังในชุมชน และกระตุ้นให้นำความคิดไปสู่การปฏิบัติ

2. ช่วงเริ่มต้นของ “องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋ยน” (ต้นปี 2542) ได้มีการจัดเวทีชาวบ้าน เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ให้ชาวบ้านทราบและคัดเลือกกรรมการมาดำเนินงาน โดยชาวบ้านได้คัดเลือกประธานองค์กรฯ ซึ่งเป็นอดีตข้าราชการที่ลาออกจากงาน และมีจิตสาธารณะที่จะช่วยเหลือชุมชน จากนั้น กรรมการองค์กรได้กระตุ้นให้ชาวบ้าน เกิดการรวมกลุ่ม ส่งเสริมอาชีพ และให้ชาวบ้านมาร่วมกัน จัดทำแผนงาน / โครงการแก้ไขปัญหาของแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรทำสวน กลุ่มเยาวชน เป็นต้น โดยองค์กรได้เชิญข้าราชการในชุมชน และเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลมาเป็นที่ปรึกษาในการจัดทำแผนงาน /โครงการ ซึ่งเรียกว่า “แผนร้อยแปด” จากนั้นก็มีการประสานแผนงานโครงการ ให้กับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง และคัดเลือกโครงการที่องค์กรฯ สามารถดำเนินงานเองได้ บทบาทของเจ้าหน้าที่ คือ กระตุ้นให้เกิดเวทีการเรียนรู้ ปลูกกระแสในชุมชน และเป็นที่ปรึกษาในการจัดทำแผนงาน โครงการ

3. เมื่อ องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตฯ ได้มีการแบ่งการทำงานออกเป็น 5 ฝ่าย คือ ฝ่ายการศึกษา สังคมและวัฒนธรรม ฝ่ายสาธารณสุข ฝ่ายเศรษฐกิจ ฝ่ายควบคุมป้องกันยาเสพติด และ ฝ่ายป่าชุมชน โดยฝ่ายที่มีผลงานชัดเจนเป็นรูปธรรมคือ ฝ่ายสาธารณสุข ได้ทำโครงการของงบประมาณจากสำนักงานควบคุมโรคติดต่อ(สคต.)เขต 10 มาแก้ไขปัญหาโรคเอดส์ และ ฝ่ายเศรษฐกิจ ได้ระดมหุ้นจัดตั้งกลุ่มเตรียมสหกรณ์ บทบาทของเจ้าหน้าที่ คือ ให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาสาธารณสุข ให้ชุมชนได้มองเห็นถึงปัญหา และร่วมหาแนวทางแก้ไขปัญหาโดยให้ชุมชนรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของโครงการ และไม่เป็นผู้นำไม่เป็นพระเอก แต่ให้ชาวบ้านเป็นพระเอก กระตุ้นให้ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง และแก้ปัญหาเอง เมื่อได้รับงบประมาณมาแล้ว ให้ชาวบ้านได้เรียนรู้การบริหารจัดการกับงบประมาณด้วยชุมชนเอง เจ้าหน้าที่ไม่ควรยุ่งเกี่ยว หรือครอบงำ

4. หลังจากองค์กรฯ ได้มีการดำเนินงาน มีผลงานและมีงบประมาณเป็นของตนเองแล้ว ได้เกิดปัญหาในการบริหารงานบ้าง เช่น ประธานองค์กรฯ ลาออกเพราะต้องย้ายที่อยู่ไปต่างจังหวัด และเกิดความขัดแย้งขึ้นในการดำเนินงาน เพราะเปลี่ยนจากสภาตำบล เป็น อบต. ทำให้เป็นช่วงเปลี่ยนถ่าย จึงเกิดความไม่ต่อเนื่อง และไม่เข้าใจ ในการดำเนินงานชุมชน อยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่งจนได้คัดเลือกประธานองค์กรฯคนใหม่ คือ เป็นพระสงฆ์ มาเป็นประธานองค์กรฯ

บทบาทของเจ้าหน้าที่ คือ ประสานความเข้าใจ โดยการพูดคุย และกระตุ้นให้เกิดเวที แลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อรวมความคิดเห็น รวมพลังของทุกฝ่าย โดยแสวงหาจุดสนใจร่วมกัน

5. เมื่อองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกีฮัน และชุมชนน้ำเกีฮัน มีความเข้มแข็งและมีเป้าหมายร่วมกันแล้ว ได้มีโครงการและกิจกรรมหลาย ๆ อย่างเกิดขึ้น ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันบ่อยครั้งขึ้น โดยการจัดเวทีชาวบ้าน ในทุกปัญหาที่ชุมชนเห็นว่าต้องแก้ไขร่วมกัน บทบาทของเจ้าหน้าที่ ในเวทีชาวบ้าน คือ เป็นผู้เข้าร่วมเวที มิใช่ผู้ดำเนินรายการ แต่เป็นผู้สรุปประเด็น โดยใช้เทคนิควิชาการ เช่น Mind Map หรืออื่นๆ มาช่วยในบางครั้ง ไม่ชี้นำ และใช้เทคนิคการถามให้มาก ๆ เป็นผู้ให้ข้อมูลแก่ชาวบ้านในเรื่องที่เกี่ยวข้อง เช่น ปัญหาสุขภาพ

3.3 งานส่งเสริมสุขภาพชุมชนร่วมกับสภาสุขภาพชุมชนน้ำเกีฮัน

น้ำเกีฮันเป็นชุมชนหนึ่งที่มีประสบการณ์ด้านการพัฒนา และเรียนรู้ในการจัดการประเด็นปัญหาต่าง ๆ ชุมชนมีวิสัยทัศน์ของตนเอง ซึ่งเป็นวิสัยทัศน์ที่เกิดจากความต้องการของคนในชุมชนอย่างแท้จริง คือ "กินอิ่ม นอนอุ่น ผันติ" จึงได้มุ่งที่จะเข้าไปต่อยอดให้วิสัยทัศน์ของชุมชน ในประเด็น นอนอุ่น ซึ่งเป็นประเด็นด้านสุขภาพ ให้ชุมชนขับเคลื่อนได้เร็วขึ้น โดยใช้ฐานจากองค์กรชุมชนที่มีอยู่เดิม มีความเข้มแข็งอยู่ก่อนแล้ว คือองค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกีฮัน และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่มีการขับเคลื่อนด้านสุขภาพอยู่เดิม เช่น กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มสมุนไพร คณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มผู้สูงอายุออกกำลังกาย เป็นต้น จึงเป็นการมองสุขภาพแบบองค์รวม โดยได้แบ่งประเภทของกลุ่มองค์กรในชุมชนที่ขับเคลื่อนประเด็นสุขภาพในชุมชนจำแนกได้ เป็น 3 ประเภท (ศิริพันธ์ สารมณฐี และคณะ, 2546, หน้า 46-50) ได้แก่

ประเภทที่ 1 กลุ่มที่ทำงานด้านสร้างสุขภาพโดยตรง เช่น กลุ่มแอโรบิค กลุ่มรำไม้พลอง กลุ่มวิ่งเพื่อสุขภาพ กลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน กลุ่มผู้ปวดดูแลตนเอง กลุ่มอสม. เป็นต้น

ประเภทที่ 2 กลุ่มที่ทำงานด้านสุขภาพโดยอ้อม ที่สอดคล้องไปกับวิถีชีวิตโดยไม่ได้มองเรื่องสุขภาพเป็นประเด็นหลัก เช่น กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มผลิตอาหารสัตว์ กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ คณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มเกษตรธรรมชาติ เกษตรอินทรีย์ เป็นต้น

ประเภทที่ 3 กลุ่มผู้นำชุมชน อบต.กรรมการองค์กรชุมชน ซึ่งเป็นฝ่ายให้การสนับสนุนแก่พันธมิตรประเภทที่ 1 และ 2 ทั้งด้านงบประมาณ และการมีส่วนร่วมดำเนินงาน

โดยมีกลุ่มองค์กรด้านสร้างสุขภาพของชุมชนน้ำเกีฮัน ดังนี้

1. กลุ่มออกกำลังกายของชมรมผู้สูงอายุ ในปี พ.ศ.2543 กลุ่มผู้สูงอายุจำนวนหนึ่ง ที่รวมกลุ่มกันมาจัดทำดอกไม้จัน พวงหรีด ดอกไม้ประดับในงานศพ ซึ่งจะมารวมกลุ่มกันที่ศาลาร้อยใจบริเวณด้านข้างของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกีฮัน ทุกวันตั้งแต่เวลาเช้า กลางวันก็รับประทานอาหารร่วมกัน พูดคุยสุขทุกข์ต่าง ๆ ให้กันและกันฟัง บางครั้งก็จะมี

ร้องเพลง ซอพื้นบ้าน หรือเล่าเรื่องตลก เพื่อความสนุกสนานจึงถึงเวลาประมาณบ่ายสามโมงเย็นก็จะทยอยกันกลับบ้าน กิจกรรมแบบนี้ดำเนินไปเรื่อย ๆ จนมีสมาชิกผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ระหว่างที่นั่งทำดอกไม้เมื่อมีอาการปวดเมื่อย หลายคนก็ลุกขึ้นบริหารร่างกาย จนกระทั่งเกิดเป็นความคิดของสมาชิกในกลุ่มที่ต้องการจะมีกิจกรรมบริหารร่างกาย ประกอบกับกลุ่มผู้สูงอายุหลายคนเป็นผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง ซึ่งมักจะได้รับความแนะนำจากเจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพฯ ให้ออกกำลังกาย ซึ่งลุงอำนวย เป็นคนแรก ที่เป็นแกนนำการออกกำลังกายในกลุ่มผู้สูงอายุ โดยไปฝึกท่ารำไทเก๊ก มาจากวิทยากรที่โรงพยาบาลฯ ติดต่อให้มาสอนกลุ่มผู้สูงอายุ และฝึกท่ารำไม้พลองมาจากนักศึกษาวิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร ที่มาฝึกงานจนเป็นผู้นำการออกกำลังกายทั้ง 2 แบบอย่างต่อเนื่องเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน โดยผู้สูงอายุที่มาทำดอกไม้จัน พวงหรีด หรือกลุ่มที่มาปรุงยาสมุนไพร มาพัฒนาปรับปรุงสวนสมุนไพร ก็จะออกกำลังกายกันก่อนในเวลา 9 โมงเช้า ของทุกวันจันทร์ พุธและศุกร์ ในช่วงระยะหลังได้มีการผสมผสานทำออกกำลังกายหลากหลายรูปแบบ บางวันก็เป็นรำไม้พลอง บางวันรำไทเก๊ก บางวันก็เต้นแอโรบิค และกีฬานาฬายซึ่งมีการเปิดเพลงประกอบด้วยเพื่อมิให้สมาชิกเบื่อ ปัจจุบันมีสมาชิกที่มาออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอที่หน้าโรงพยาบาลฯ จำนวนประมาณ 30 คน และมีการขยายกลุ่มสมาชิกออกไปในหมู่ 5 และหมู่ 3 ซึ่งอยู่ไกลโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพฯ โดยลุงอำนวยจะไปเป็นผู้นำในวันอังคาร พฤหัสบดี และเสาร์ จำนวนสมาชิกซึ่งเป็นผู้สูงอายุและกลุ่มผู้ป่วยโรคความดันโลหิตสูง ประมาณ 50 คน

การจัดการของกลุ่มไม่มีกฎเกณฑ์อะไรมากนักมีสมุดที่มีชื่อสมาชิกทั้งหมด เพื่อบันทึกและเช็คจำนวนสมาชิกที่มาร่วมกิจกรรมทุกครั้ง หากผู้ใดขาดการมาร่วม 2-3 ครั้ง ก็จะมีการให้ผู้ที่อยู่บ้านใกล้เคียงกันเป็นผู้ไปติดตาม หากสมาชิกไม่สบายก็จะไปเยี่ยมเยียนกัน และสมาชิกยังมีหน้าที่ชักชวนผู้ที่ยังไม่ได้มาร่วมกิจกรรมให้เข้ามามีส่วนร่วมอีกด้วย

การสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ สมาชิกกลุ่มให้ข้อมูลว่า หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนคือโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกี๊ยน จะเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำตลอดงบประมาณได้รับสนับสนุนเป็นค่าตอบแทนให้แก่แกนนำกลุ่ม จากศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอเมืองน่าน และองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๊ยนให้การสนับสนุนเครื่องเล่นเทป

การขยายผลของกลุ่ม และผลที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มต่อชุมชนจากการศึกษาโดยการสอบถาม และสังเกต พบว่าการที่กลุ่มผู้สูงอายุรวมกลุ่มออกกำลังกายอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สถานที่บริเวณด้านหน้า โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพฯ ในเวลา 9 โมงเช้า นั้น เป็นปัจจัยอันหนึ่งซึ่งส่งผลให้เกิดกระแสการดูแลสุขภาพของตนเองด้วยการออกกำลังกาย เกิดขึ้นใน

ชุมชน ดังจะเห็นได้จากมีกลุ่มแม่บ้านที่ขอเข้ามาออกกำลังกายร่วมกับผู้สูงอายุ และในระยะหลังได้เกิดกลุ่มออกกำลังกายด้วยการเดินแอโรบิคเกิดขึ้นทุกหมู่บ้าน

2. **กลุ่มเดินแอโรบิค** ได้เริ่มมีการรวมกลุ่มเพื่อออกกำลังกายด้วยการเดินแบบแอโรบิค โดยเริ่มต้นจากคุณสุภาพ อาสาสมัครสาธารณสุข หมู่ที่ 4 ได้เข้ารับการอบรมพัฒนาศักยภาพ อสม. ซึ่งเจ้าหน้าที่ได้มาให้ความรู้ในเรื่อง การออกกำลังกายด้วยการเดินแอโรบิค จากนั้นก็ไปศึกษาดูงานด้วยตนเองที่ตำบลท่านาวซึ่งกลุ่มแม่บ้านและอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ได้รวมกลุ่มกันเดินแอโรบิคโดยมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุขเป็นผู้ฝึกสอน หลังจากนั้นก็นำมาฝึกเดินที่บ้านโดยซื้อแผ่นซีดีมาฝึกเองและเดินตาม ประมาณ 2 สัปดาห์ พบว่า เกิดผลดีต่อสุขภาพ คือ น้ำหนักลดลง จึงได้ชักชวนญาติ และเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาเดินด้วยกันประมาณ 4-5 คน โดยเดินเวลา 6 โมงเย็นทุกวัน ระยะเวลาต่อมาก็มีเพื่อนมาบ้านมาขอเดินด้วยเพิ่มจำนวนขึ้น และเนื่องจากเป็นอสม. จึงคิดว่าควรจะชักชวนให้คนมาสนใจออกกำลังกายให้มากขึ้น จึงได้เริ่มบอกกล่าวและชักชวนผู้ที่มีน้ำหนักมาก ผู้ที่เป็นโรคความดันโลหิตสูง มาร่วมกิจกรรม ในระยะ 1 เดือนแรกก็มีผู้สนใจมาเดินแอโรบิคที่บ้านของ อสม.สุภาพ จำนวนประมาณ 25 คน มีทั้งเด็ก วัยรุ่น แม่บ้านและผู้สูงอายุ

ในระต่อมา สมาชิกที่มาเดินบางคน เมื่อจำทำเดินได้แล้ว ก็แยกตัวเองออกไปเดินที่บ้านของตนเอง โดยชักชวนเพื่อนบ้านใกล้เคียงมาเดินด้วยกัน คือบ้านหมู่ที่ 1 และลุงอำนาจ ซึ่งเป็นแกนนำกลุ่มผู้สูงอายุออกกำลังกาย ก็เล็งเห็นว่า การออกกำลังกายด้วยการเดินแอโรบิคน่าจะก่อให้เกิดความสนใจในการออกกำลังของกลุ่มคนหนุ่มสาว หรือแม่บ้าน จึงได้มาฝึกเรียนท่าเดินแอโรบิคจาก อสม.สุภาพ และฝึกจากแผ่นซีดี จากนั้นก็ชักชวนกลุ่มคนในบ้านหมู่ที่ 2 มาเดินแอโรบิคที่บริเวณหน้าบ้านของลุงอำนาจ ทุกวัน เวลา 1 ทุ่ม จนปัจจุบันมีสมาชิกมากกว่า 40 คน มีทั้งเด็กเล็ก วัยรุ่น แม่บ้าน พ่อบ้าน และผู้สูงอายุ

จากกระแสการออกกำลังกาย โดยการเดินแอโรบิคที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทั้ง 2-3 จุดที่กล่าวมา ในระยะหลังได้ขยายสมาชิกเพิ่มขึ้น ได้เปลี่ยนสถานที่จากการเดินที่บ้าน มาเป็นเดินที่ห้องประชุม อบต. เนื่องจากมีพื้นที่กว้างขวางกว่า รองรับสมาชิกได้มากกว่า โดยมีอสม.สุภาพเป็นแกนนำและ อบต.ให้การสนับสนุนโดยให้ใช้เครื่องเสียงได้

ส่วนหมู่บ้านที่อยู่ไกล คือ หมู่ 3 และหมู่ 5 ก็ได้มีการตื่นตัวในการที่จะออกกำลังกายด้วยการเดินแอโรบิค อสม.บ้านหมู่ที่ 3 ได้มาขอร้องให้ อสม.สุภาพ ไปเป็นครูสอนเดินให้ก่อนในระยะแรกโดย อสม.บ้านหมู่ที่ 3 ทำหน้าที่ในการชักชวนคน จนประสบผลสำเร็จ คือเป็นหมู่บ้านที่มีผู้สนใจมาเดินแอโรบิคมากที่สุด จำนวนมากกว่า 50 คน มีทั้งผู้นำชุมชน ข้าราชการ เด็ก ผู้สูงอายุ

แม่บ้านและพ่อบ้านโดยใช้เวลา 1 ทุ่ม ส่วนบ้านหมู่ที่ 5 ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่เกิดกลุ่มเป็นอันดับสุดท้าย และมีจำนวนน้อย ทั้งนี้เพราะชาวบ้านมีความเข้าใจว่า ไม่จำเป็นเพราะกลางวันก็ไปทำไร่ ซึ่งได้ออกแรงมากเพียงพอแล้ว อสม.ได้ประสานให้เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพฯ และแกนนำกลุ่มออกกำลังของหมู่บ้านต่าง ๆ ไปร่วมชักชวน และทำความเข้าใจกับชาวบ้าน พร้อมกับการจัดตรวจคัดกรองสุขภาพเบื้องต้น และสาธิตการออกกำลังกายด้วยท่ากีฬาอนามัย จากนั้นก็รับสมัครผู้ที่สนใจจะสร้างสุขภาพด้วยการออกกำลังกายมารวมกลุ่มกันทุกเย็นเวลา 6 โมงเย็น ปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 20 คน

การจัดการของแต่ละกลุ่ม ไม่ได้มีกฎเกณฑ์อะไรมากนัก แต่มีข้อตกลงกันในเรื่องของการมาเดิน ให้เหมาะสมกับวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งเสร็จจากภารกิจแล้ว และมีมติให้สมาชิกกลุ่มจ่ายเงินช่วยค่าไฟฟ้า บ้านที่มาเดิน คนละ 5 บาท/เดือน

ผลที่ได้จากการดำเนินงานของกลุ่ม คือเกิดการรวมกลุ่มกันสร้างสุขภาพในชุมชนเองสุขภาพของสมาชิกหลายคนดีขึ้น เช่น น้ำหนักตัวลดลง นอนหลับดีขึ้น ไม่เป็นหวัด

3. กลุ่มสมุนไพรมันบ้าน จากการสัมภาษณ์พูดคุยกับกลุ่มผู้สูงอายุที่ทำสมุนไพรมันบ้าน พบว่า การก่อเกิดกลุ่มสมุนไพรมันบ้าน เริ่มเกิดแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเริ่มจากกลุ่มผู้สูงอายุที่มีภูมิปัญญาด้านนี้สืบทอดกันมาจากปู่ย่าตายาย ก็ยังมีการนำมาใช้ผสมผสานไปในชีวิตประจำวัน แต่ไม่แพร่หลาย เพราะเมื่อก่อนไม่ได้รับการส่งเสริมจากหน่วยงานใด ๆ และคนรุ่นใหม่มักจะเข้าใจว่าสมุนไพรมันบ้านไม่ดีเท่ากับยาแผนปัจจุบัน การใช้สมุนไพรมันบ้านก็เลยเป็นความรู้ ภูมิปัญญาที่คนสูงอายุใช้เฉพาะในครอบครัวของตนเอง

ต่อมาในปี พ.ศ.2542 พ่ออ้อยเฉลียว และแกนนำของชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 6 คน ได้รับเข้าการอบรม เรื่องการใช้ยาสมุนไพรมัน และการแพทย์แผนไทยที่โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำแก่น โดยวิทยากรจากโรงพยาบาลท่าวังผา หลังจากอบรมได้เริ่มมีการรวมกลุ่มผู้สูงอายุปลูกสมุนไพรมันบริเวณพื้นที่ว่าง ด้านหลังโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำแก่น พื้นที่ประมาณ 1 ไร่ และปลูกตามบ้านของสมาชิก จากนั้นก็มีการรวมกลุ่มผู้สูงอายุ มาบำรุงรักษาและดูแล ถางหญ้า สอนสมุนไพรมันเป็นระยะ ๆ

ในปี พ.ศ.2543 ต่อมาได้นำเงินกองกลางของชมรมผู้สูงอายุมาจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ เพื่อเตรียมการเปิดให้บริการ อบรม นวด ประคบสมุนไพรมัน และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำแก่นและสภาผู้สูงอายุจังหวัดน่าน ได้นำมาปรับปรุงระบบน้ำประปาเข้าสู่สวนสมุนไพรมัน จัดทำป้ายบอกสรรพคุณของสมุนไพรมันแต่ละชนิด จัดทำคู่มือสมุนไพรมัน จำนวน 2 คู่มือ และเปิดให้บริการ อบรม นวด ประคบสมุนไพรมันตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยใช้

สถานที่อาคารหลังเก่าของโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพฯ โดยมีหมอฟื้นบ้านที่ให้บริการประจำเป็น
อสม.

กิจกรรมของกลุ่ม คือ มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในการมาพัฒนา ดูแลสวน
สมุนไพรและส่งเสริมให้สมาชิกปลูกสมุนไพรเองตามบ้าน จากนั้นก็จะกำหนดวันที่สมาชิก
จะมารวมกลุ่มนำสมุนไพรมาแปรรูป (ปรุงสมุนไพร) เป็นสมุนไพรที่ใช้ในการอบและบรรจุถุงเพื่อ
จำหน่าย

4. **กลุ่มส่งเสริมสมุนไพรเพื่อธุรกิจชุมชน** ในช่วงต้นปี พ.ศ.2545 สำนักงาน
เกษตรกึ่งอำเภอภูเพียง ได้มาส่งเสริมให้เกษตรกรตำบลน้ำเกี๋ยน ทำการเกษตรแนวใหม่โดยมีการ
จัดเวทีชาวบ้าน(เวทีเกษตรยั่งยืน)จากเวทีดังกล่าวได้เกิดกลุ่มเกษตรกรรวมกลุ่มกัน ศึกษาสมุนไพร
พื้นบ้านในชุมชนที่ส่งผลดีต่อการรักษาโรคและการป้องกันโรค โดยเริ่มต้นด้วยการปลูกพืชสมุนไพร
ในพื้นที่ของสมาชิกแต่ละคน และนำผลผลิตมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ได้แก่ น้ำลูกยอ ชিং
อบแห้ง มะตูมอบ และกระชายดำ

แกนนำของกลุ่ม ได้แก่ ลุงอนันต์ ซึ่งเป็นประธานกลุ่มปัจจุบันมีการจัดทำ
ผลิตภัณฑ์บรรจุขวด คือ น้ำลูกยอ ซึ่งได้รับความนิยมบริโภคภายในชุมชน และภายนอกชุมชน
การบริหารจัดการกลุ่ม มีการระดมทุนจากสมาชิก มีคณะกรรมการกลุ่ม และมีการประชุมกันทุก
เดือน มีการพัฒนาความรู้โดยการส่งตัวแทนของกลุ่มไปฝึกอบรม และได้รับงบประมาณสนับสนุน
กลุ่มจากสำนักงานเกษตรอำเภอภูเพียง ผลการดำเนินงานของกลุ่ม ก่อให้เกิดรายได้เสริม
และก่อให้เกิดการตื่นตัวในการสร้างสุขภาพโดยการหันมาบริโภคสมุนไพรพื้นบ้าน

5. **กลุ่มสารสกัดชีวภาพ และปุ๋ยชีวภาพ** ช่วงต้นปี พ.ศ.2545 ชุมชนน้ำเกี๋ยน
ได้จัดเวทีเกษตรยั่งยืนขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวางแผนการดำเนินงานด้านการเกษตรในตำบล
คณะกรรมการฝ่ายเศรษฐกิจขององค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๋ยน ร่วมกับ
อบต.น้ำเกี๋ยน จึงได้ร่วมมือกับสำนักงานเกษตรอำเภอภูเพียงจัดเวทีเกษตรยั่งยืนขึ้น และจากเวที
ดังกล่าวได้มีการร่วมกันสำรวจข้อมูลต้นทุนการผลิต พบว่า เกษตรกรตำบลน้ำเกี๋ยนใช้สารเคมี
กำจัดแมลง และปุ๋ยเคมี จำนวนมาก ข้อมูลการจำหน่ายของศูนย์สาธิตการตลาดบ้านหมู่ที่ 2 มี
ยอดจำหน่ายปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ถึง 200,000 บาท ในเวทีเดียวนั้น จึงได้เกิดกลุ่มเกษตรกรที่ต้องการ
จะลดการใช้ยาฆ่าแมลง เพื่อลดต้นทุนการผลิตขึ้น โดยมีแกนนำกลุ่มคือลุงอำนาจ

จากนั้นสมาชิกกลุ่มที่เริ่มต้น จำนวน 10 คน มีการระดมทุนได้จำนวน 1,600
บาท นำมาจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์ และรวมกลุ่มกันไปหาสมุนไพรมาทำการผลิต เช่น สะเดา โดยเริ่ม
จากผลิตเพื่อใช้กันเองในกลุ่มก่อน หลังจากนั้นสำนักงานเกษตรอำเภอภูเพียง ก็ได้สนับสนุน

งบประมาณ จำนวน 5,000 บาท กลุ่มได้นำมาเพิ่มศักยภาพการผลิต และทำการผลิตจำหน่ายในชุมชน ซึ่งได้รับความสนใจจากเกษตรกรซื้อไปใช้ และบางคนก็เข้ามาร่วมเป็นสมาชิกด้วย

กล่าวโดยสรุป การขับเคลื่อนการสร้างสุขภาพในชุมชนโดยองค์รภาคประชาชน (สภาสุขภาพ) ของชุมชนน้ำเกี๊ยน คือ

1. การสร้างความตื่นตัวในการสร้างสุขภาพในชุมชน โดยจัดงานวันรวมพลังสร้างสุขภาพคนน้ำเกี๊ยน วันที่ 31 ธันวาคม พ.ศ.2545 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อก่อให้เกิดกระแสการสร้างสุขภาพขึ้นในชุมชน และเป็นการรณรงค์ ลด ละ เลิก การดื่มเหล้า กิจกรรมในวันรวมพลังสร้างสุขภาพ ได้แก่ การวิ่งเพื่อสุขภาพตั้งแต่เวลา 06.00 น. โดยมีพลังของคนในชุมชนมาร่วมกิจกรรม กว่า 1,000 คน การรวมพลังเต้นแอโรบิคของกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน ผู้สูงอายุรำไม้พลอง แข่งกีฬาเยาวชน จำหน่ายสมุนไพรพื้นบ้าน สาธิตการผลิตสารสกัดชีวภาพ ปุ๋ยชีวภาพ มอบรางวัลแก่ผู้เป็นแกนนำในการสร้างสุขภาพดีเด่นระดับตำบล และเป็นวันที่ชุมชนร่วมใจกันงดดื่มเหล้า 1 วัน โดยการจัดงานครั้งนี้เกิดจากความร่วมมือของ คณะกรรมการสภาสุขภาพ องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกี๊ยน และองค์การพัฒนาคูณภาพชีวิตประชาชนตำบลน้ำเกี๊ยน

2. เสริมศักยภาพของกลุ่มองค์กรเดิมที่มีอยู่ ได้แก่ กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มปุ๋ยหมัก กลุ่มสารสกัดชีวภาพ กลุ่มสมุนไพรพื้นบ้าน กลุ่มออกกำลังกาย

2.1 กลุ่มสารสกัดชีวภาพ ขยายผลสู่เกษตรกรในชุมชน เพื่อลดการใช้สารเคมี จัดทำแปลงสาธิตการปลูกพืชผัก โดยใช้สารสกัดชีวภาพ แทนยาฆ่าแมลง ขยายกำลังและปริมาณการผลิตออกจำหน่ายทั้งในและนอกชุมชน

2.2 กลุ่มปุ๋ยหมัก ขยายผลไปทุกหมู่บ้าน มีกลุ่มปุ๋ยหมักทุกหมู่บ้าน ทำแปลงสาธิตการปลูกพืชโดยใช้ปุ๋ยหมักแทนปุ๋ยเคมี

2.3 กลุ่มสมุนไพร ขยายผลโดยการรับสมัครกลุ่มเพิ่มปลูกสมุนไพร/พืชกินได้ในเขตพื้นที่ป่าชุมชน ขยายพันธุ์สมุนไพรเพิ่มขึ้น แปรรูปสมุนไพร และพัฒนาคูณภาพของสมุนไพรออกจำหน่ายในและนอกชุมชน มีการเชื่อมต่อกับโรงพยาบาลเพื่อเป็นแหล่งผลิตสมุนไพรให้โรงพยาบาล และกรรมการได้รับการพัฒนาศักยภาพจากโรงพยาบาลน่าน โดยการศึกษาดูงานที่โรงพยาบาลอภัยภูเบศ จ.ปราจีนบุรี นำเยาวชนศึกษาสมุนไพรของกลุ่มและในป่าชุมชน

2.4 กลุ่มออกกำลังกาย ทั้งกลุ่มแอโรบิคของแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุรำไม้พลอง และกลุ่มกีฬาเยาวชน มีการขยายผลครอบคลุมทุกหมู่บ้าน โดยการถ่ายทอดให้กันเอง และมีการเรียนรู้ โดยปรับให้เข้ากับวิถีชีวิต โดยการออกกำลังกายในเวลาเลิกงาน(2 ทุ่ม) ปรับเพลงให้เป็นเพลงลูกทุ่ง หมอลำ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริง ปรับท่าเดินให้ง่าย ๆ ที่ชาวบ้านทำได้ มีการบูรณา

การกลุ่มเกิดขึ้น ทั้ง เด็ก เยาวชน แม่บ้าน พ่อบ้าน และผู้สูงอายุมาออกกำลังกายเดินแอโรบิค ร่วมกัน บางวันก็เปลี่ยนเป็นรำไม้พลอง บางวันก็เซ็งรำวง และบางวันก็รำไทเก๊ก โยคะ เพื่อไม่ให้เกิดการเบื่อหน่าย และยังเกิดการแข่งขันกันระหว่างหมู่บ้าน หากหมู่บ้านใดมีคนมาออกกำลังกาย มาก ก็แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของผู้นำชุมชน ดังนั้น ผู้นำชุมชน และอบต. จึงได้ให้การสนับสนุน กลุ่มโดยการจัดซื้อ จัดหาเครื่องเสียง ลำโพงให้กลุ่มของหมู่บ้านตนเอง

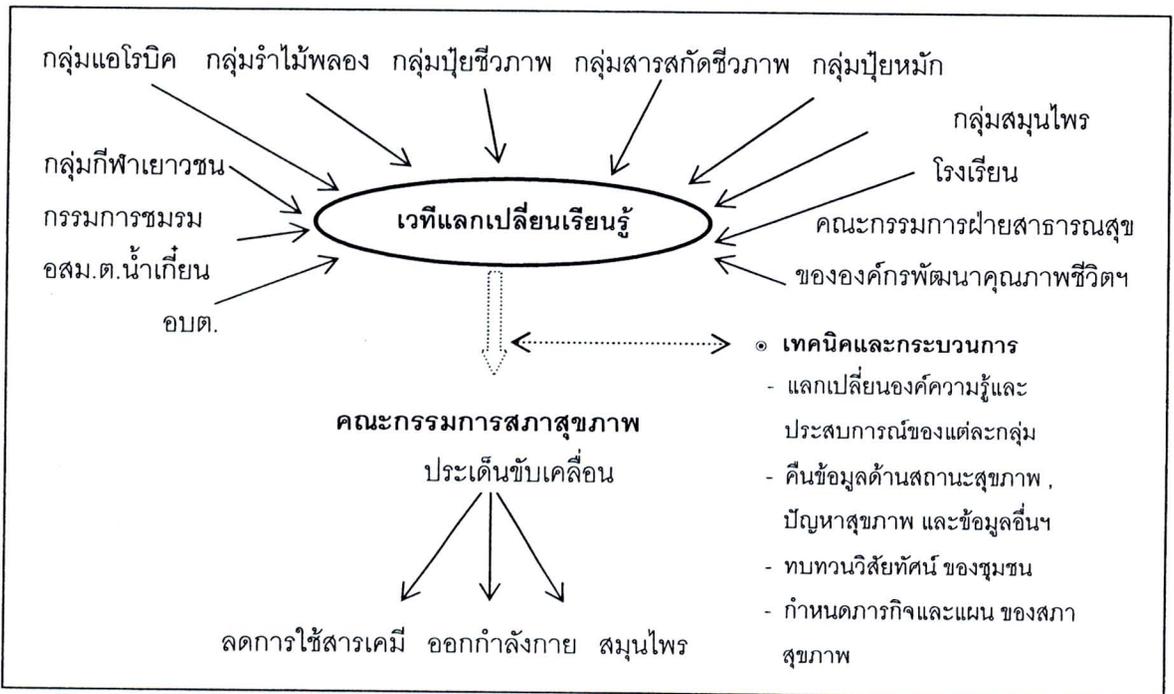
3. ขับเคลื่อนประเด็นใหม่สู่ชุมชน เช่น สืบสานวัฒนธรรมสู่เยาวชน เกิดการ ขับเคลื่อนโดยสภาวัฒนธรรม โดยสภาสุขภาพสนับสนุนให้ดำเนินการ มีกิจกรรมพลิกฟื้นกลุ่ม ดนตรีพื้นบ้านของผู้สูงอายุ ร่วมกันตั้งวงดนตรีพื้นบ้านขึ้นมาใหม่ และมีเยาวชนร่วมวงด้วย การ ถ่ายทอดตีกลองสะบัดไชยให้เยาวชน และมีแนวคิดจะช่วยกันทำพิพิธภัณฑ์รวบรวมวัฒนธรรมของ เก่า ภูมิปัญญาดั้งเดิมที่กำลังสูญหายไปด้วย โดยกลุ่มไปเชื่อมต่อกับสภาวัฒนธรรมจังหวัดน่าน

การรณรงค์ลด ละ เลิก เหล้า บุหรี่ เกิดการขับเคลื่อนในประเด็นนี้ จากการ ประชุมคณะกรรมการสภาสุขภาพ และมีการนำเรื่องที่ชาวบ้านดื่มเหล้ากันมากขึ้น กลายเป็น ค่านิยมที่ไม่ถูกต้อง ตัวอย่างเช่นในงานศพ เจ้าภาพต้องสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ค่าเหล้าเบียร์ เพราะ หากไม่มีก็จะรู้สึกว่ามีหน้าตา จัดงานไม่ดี การดื่มเหล้ากันมากในช่วงที่มีการเอาแรงปลุกนา เก็บ ข้าวโพด จนกลายเป็นธรรมเนียมที่เจ้าของนา เจ้าของไร่ข้าวโพดต้องเตรียมเหล้าเบียร์ไว้ เหล้านี้เป็น ประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุยกันในสภาสุขภาพและนำไปสู่การคิดร่วมกัน ทำเวทีชาวบ้าน "รวมพลังปัญญา ขจัดปัญหาเหล้า บุหรี่" ทำให้เกิดมาตรการของชุมชนขึ้น ได้แก่ ห้ามมีการเลี้ยงเหล้า ในงานศพ และการแข่งขันกีฬาในชุมชน งดจำหน่ายเหล้า บุหรี่ในศูนย์สาริตการตลาด กำหนดเขต ปลอดบุหรี่ในชุมชน ได้แก่ วัด โรงเรียน สถานเอนามัย ตลาดสด อบต. และหอประชุมหมู่บ้าน และ ชุมชนได้ทำโครงการ "ตำบลน้ำเกียนร่วมใจ ห่างไกลเหล้า บุหรี่" เสนอขอรับทุนจาก สสส.ด้วย

4. จัดหาทุนเพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนกิจกรรมของสภาสุขภาพ สภา สุขภาพมีบทบาทในการจัดหาทุนมาให้การสนับสนุนกลุ่มต่าง ๆ และเป็นองค์กรที่ไปเชื่อมต่อแหล่ง ทุนจากหน่วยงานราชการ และ องค์กรเอกชน มาให้การสนับสนุนแก่กลุ่มดังกล่าว เช่น (1) จัดหา รายได้เอง โดยการจัดผ้าป่าในชุมชน (2) ทุนสนับสนุนจากกองทุนหมู่บ้าน ทั้ง 5 หมู่บ้าน (3) ทุน สนับสนุนจากกองทุนสุขภาพภาคประชาชน กระทรวงสาธารณสุข (4) สำนักงานเกษตรกึ่ง อำเภอกุเพียง (5) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ในประเด็นเหล้า บุหรี่ เป็นต้น

โดยสรุปผลของการดำเนินงานที่เชื่อมโยงกลุ่มองค์กรด้านสร้างสุขภาพในชุมชน หลังจากที่ได้ศึกษาเรียนรู้ร่วมกับชุมชน และเห็นศักยภาพของชุมชนแล้ว การเคลื่อนการดำเนินงาน

จึงไปเริ่มที่การต่อยอดวิสัยทัศน์ของชุมชน โดยจับประเด็นไปที่วิสัยทัศน์ “กินอ้ม” ซึ่งเป็นประเด็นด้านสุขภาพ ที่มีแนวคิดเรื่อง สภาสุขภาพ อยู่ก่อนแล้วแต่ยังไม่เป็นรูปธรรม โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลน้ำเกี๋ยน จึงช่วยเติมฝันให้เกิดขึ้นโดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่มองค์กรที่ทำเรื่องดี ๆ เพื่อสุขภาพ ได้แก่ กลุ่มสมุนไพรมะม่วง กลุ่มรำไม้พลอง กลุ่มแอโรบิค กลุ่มกีฬาเยาวชน กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ ชมรม อสม.และอื่น ๆ ร่วมกับองค์กรหลักในชุมชน เช่น อบต. กรรมการองค์กรชาวบ้าน รพสต. และโรงเรียนเป็นต้น ดังภาพ 12

ภาพ 12 แสดงการเชื่อมโยงกลุ่มองค์กรด้านสุขภาพในชุมชน

ที่มา: ปรับจาก ศิริพันธ์ สารมณัฐ และคณะ, 2546, หน้า 52

การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ชุมชนมีเวทีคิดร่วมกันและมองระบบสุขภาพในชุมชนร่วมกัน เมื่อมองเห็นว่า “เรื่องสุขภาพเป็นเรื่องของชุมชน” จึงมีการตั้งคณะทำงานหรือ คณะกรรมการสภาสุขภาพ ขึ้นและได้กำหนดประเด็นที่จะขับเคลื่อนด้านสุขภาพ คือการส่งเสริมการออกกำลังกาย การลดการใช้สารเคมีในการเกษตร และส่งเสริมการใช้สมุนไพรพื้นบ้าน การแพทย์พื้นบ้าน จึงได้มีการกำหนดเป็นภารกิจหลักของสภาสุขภาพ และกำหนดกิจกรรมจัดทำเป็นโครงการของชุมชน คือ 1) ส่งเสริมการออกกำลังกายในชุมชน 2) พลิกฟื้นภูมิปัญญาและ

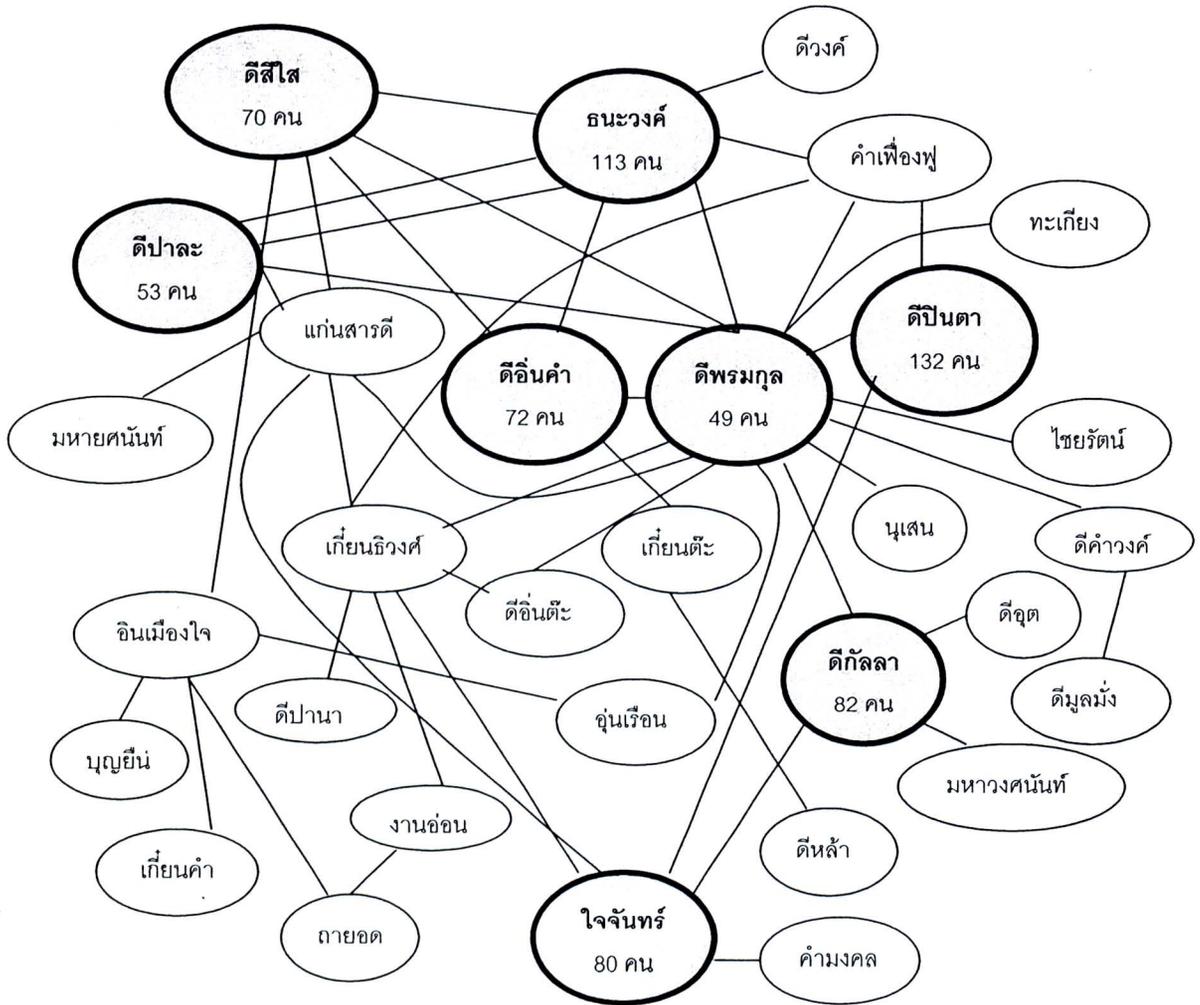
ส่งเสริมการใช้สมุนไพร 3) ลดการใช้สารเคมี โดยส่งเสริมการใช้สารชีวภาพแทน 4) สืบสาน วัฒนธรรมสู่เยาวชน และ 5) อนุรักษ์ลด ละ เลิก เหล้า และบุหรี่กับโรงเรียน เป็นต้น

ระบบความสัมพันธ์ของกลุ่ม/องค์กรในชุมชน

น้ำเกียนเป็นชุมชนเก่าแก่ มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานถึงร้อยกว่าปี ตั้งแต่ก่อนมี พระราชบัญญัติการใช้นามสกุลในสมัยรัชกาลที่ 6 และเมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติ นามสกุลคนน้ำเกียนจึงตั้งนามสกุลของตน ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว และแตกต่างจากท้องถิ่น มี ข้อสังเกตว่า นามสกุลของชาวน้ำเกียนจะขึ้นต้นด้วยคำว่า "ดี" เป็นส่วนมาก ลักษณะของนามสกุล ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ชุมชนแห่งนี้เป็นชุมชนเก่าแก่ มีความเป็นเครือญาติกันเหนียวแน่น มีการ ย้ายถิ่นฐานกันน้อย และมีคนนอกชุมชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ไม่มาก เนื่องจากชุมชนน้ำเกียนเป็น ลักษณะชุมชนที่ปิดไม่ใช้ทางผ่านไปยังชุมชนอื่น ทำให้ที่ดินในชุมชนถูกสืบทอดมรดกแก่ลูกหลาน สืบต่อ ๆ กันมา เมื่อคนในชุมชนอยู่ร่วมกันเป็นเวลานานย่อมมีความผูกพันกัน ทั้งความผูกพันกัน ด้วยความเป็นเครือญาติเป็นเพื่อนพ้องผูกพันกันด้วยวิถีชีวิตของการอยู่ร่วมกัน บนพื้นฐานของ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี และพิธีกรรมทางศาสนา ทำให้คนในชุมชนน้ำเกียนมีความ ผูกพันกันอย่างแน่นแฟ้น ดังจะได้กล่าวถึงลักษณะของความผูกพันต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้ค้นพบ ดังนี้

1. **ความเป็นเครือญาติ** คนน้ำเกียนมีความผูกพันแบบเครือญาติค่อนข้างมาก ข้อมูล จากหนังสือ น้ำเกียนชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน (2548, หน้า 46) ได้อ้างอิงผลการศึกษาความเป็น เครือญาติของคนน้ำเกียน โดยให้นักเรียนชั้น ม.1- ม.3 ไปทำผังเครือญาติของตนเอง และของ คณะกรรมการแกนนำชุมชน ประธานกลุ่มต่างๆ จากนั้นนำข้อมูลที่เด็กๆ ศึกษาวิเคราะห์ร่วมกับ ชาวบ้าน โดยได้จัดเวทีสืบค้นความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ของคนน้ำเกียนขึ้น เมื่อวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2545 ได้ผลสรุปว่า ชุมชนน้ำเกียนมีตระกูลใหญ่ๆ อยู่ 10 ตระกูล (10 นามสกุล) และตระกูลที่ ใหญ่ที่สุด มีจำนวนคนมากที่สุด คือ นามสกุล "ดีปินตา" มีจำนวน 132 คน ซึ่งเป็นตระกูลที่อาศัย อยู่ในชุมชนน้ำเกียนมานานตั้งแต่ก่อตั้งชุมชน ซึ่งคนน้ำเกียน ส่วนใหญ่จะมีนามสกุล ขึ้นต้นด้วยคำ ว่า "ดี" ซึ่งมีอยู่จำนวน 26 สายตระกูล ที่มีคำขึ้นต้นว่า "ดี" ซึ่งอดีตครูโรงเรียนบ้านน้ำเกียน ซึ่งเป็นผู้ ที่มีภูมิปัญญาอยู่ที่ชุมชนน้ำเกียนตั้งแต่เด็ก กล่าวว่า "ตามความเป็นจริงนั้น มี 27 สายตระกูล ที่ ขึ้นต้นด้วยคำว่า ดี คือตระกูล "ดีแก้ว" อีก 1 ตระกูล แต่เนื่องจากขาดผู้สืบสกุลจึงหายไปเหลือเพียง 26 ตระกูล ซึ่งชาวน้ำเกียน เรียกกันว่า มี "26 ดี" เช่น ดีพรมกุล ดีปินตา ดีค่ายคำ ดีสุยา ดีกัลลา ดีสุ หล้า ดีปานา เป็นต้น" ทั้งนี้ ที่มาของการนำคำว่า "ดี" มาขึ้นต้น ซึ่งอดีตกำนัน คนที่ 1 เล่าให้ฟังว่า สมัยก่อนเมื่อประมาณปี พ.ศ.2464 เริ่มมีการตั้งนามสกุลแต่ละครอบครัวก็จะมี การนำชื่อของคู่สามี ภรรยา มารวมกัน และเอาคำว่า ดี นำหน้า เพราะเชื่อว่าจะทำให้ชีวิตดี ทำอะไรก็ดี เช่น อู่ยป็นและ

ผู้ตา ก็เป็นที่มาของนามสกุล ดีปินตา เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว คนน้ำเกียนในสมัยก่อน ยังนิยมมีนามสกุลขึ้นต้นด้วย "เกียน" ได้แก่ เกียนคำ เกียนยะ เกียนสืบ เป็นต้น คำว่า "เกียน" เป็นชื่อของหมู่บ้านในสมัยนั้น การมีคำว่า "ดี" ซึ่งชาวบ้านสันนิษฐานกันว่าจะเป็นตระกูลที่เข้ามาตั้งรกรากที่บ้านน้ำเกียนภายหลัง ดังภาพ 13

ภาพ 13 แสดงความสัมพันธ์ระบบเครือญาติของนามสกุลต่างๆ ในชุมชน

ที่มา: ปรับจาก หนังสือน้ำเกียนชุมชนเรียนรู้ร่วมกัน, 2546, หน้า 48

อีกทั้ง ความสัมพันธ์อีกอันหนึ่งเกี่ยวกับเครือญาติในตระกูล แต่เป็นความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นเสมือนเครือญาติ คือ การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ด้วยการแต่งงาน ซึ่งญาติทั้งสองฝ่ายก็จะเป็นตอกรันหรือที่เรียกว่า "เป็นไป ไชว้เขย" คือ เป็นสะใภ้ เป็นเขยกัน จะเรียกทั้งวงศ์ญาติทั้งของฝ่ายหญิงและฝ่ายชายว่า "พ่อตอกร แม่ตอกร" จึงทำให้สังคมในชุมชนน้ำเกียนต่างเป็นคนที่มิ

ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ในชุมชนสิ่งเหล่านี้จึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นอยู่กับแบบพี่แบบน้อง

2. **กลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยว** กลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยว คือ กลุ่มคนที่เกิดปี พ.ศ. เดียวกัน มารวมกันเป็นกลุ่มรุ่น เริ่มก่อตั้งปี พ.ศ. 2534 หลายรุ่นไม่มีตั้งชื่อเป็นการเฉพาะ ก็จะเรียกชื่อรุ่นตามปี พ.ศ. เช่น รุ่น 2507 บางรุ่นก็มีการตั้งชื่ออย่างไพเราะและมีความหมาย เช่น รุ่นประสานสัมพันธ์ ซึ่งเป็นกลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยวที่เกิดในปี พ.ศ. 2496

ดังที่กล่าวมาข้างต้นว่าในชุมชนนี้ มีโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชนเพียงแห่งเดียว คือ โรงเรียนบ้านน้ำเกียน ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงจบการศึกษาจากโรงเรียนแห่งเดียวกันนี้ ความผูกพันกันในฐานะเพื่อนร่วมชั้นเรียน (ซึ่งส่วนมากก็คือคนที่เกิด ปี พ.ศ. เดียวกัน) ยังคงมีอยู่ทั้งในขณะกำลังศึกษาอยู่และเมื่อจบการศึกษาแล้ว ต่างไปมีครอบครัว ความผูกพันฉันเพื่อนยังคงมีอยู่ ยามเจ็บป่วยมีการเยี่ยมเยียน เมื่อเพื่อนสูญเสียพ่อแม่หรือญาติไป เพื่อนฝูงจะไปช่วยกันอย่างแข็งขัน

ในช่วงที่ชุมชนน้ำเกียนเริ่มต้นกระบวนการพัฒนาในปี พ.ศ. 2534 นั้น ได้มีการริเริ่มตั้งกลุ่มรุ่นเสี้ยวขึ้น มีประธานรุ่น มีเลขานุการ มีเหรียญกษาปณ์ของรุ่น มีการพบปะ ประชุมปรึกษาหารือกัน มีการบริหารจัดการที่ชัดเจน ที่มาของกลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยว นั้นสืบเนื่องมาจากที่ชุมชนมักมีปัญหาทะเลาะวิวาท ชกต่อยกันในชุมชนบ่อยครั้ง เกิดการแตกแยกเป็นก๊ก เป็นหมู่ การปกครองทำได้ยาก เมื่อชุมชนจัดงานประเพณีในชุมชน เช่น จัดงาน 3 คีนในคีนแรกหรือคีนที่สองชาวบ้านจะชกต่อยกันจนงานล่ม ไม่สามารถจัดงานต่อไปได้ ผู้นำจึงได้หาแนวทางร่วมกัน และเกิดแนวคิดการตั้งกลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยวขึ้น เพราะกลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยวจะมีความรักใคร่ผูกพันตั้งแต่วัยเด็ก จึงใช้ความสัมพันธ์ฉันเพื่อนดักเตือนกัน เมื่อเพื่อนประพฤติตนไม่ดี ไม่ใช่การบังคับ แต่ใช้กระบวนการแบบกลุ่มในการขัดเกลาสมาชิกของกลุ่ม และชักชวนกันทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์เพื่อช่วยเหลือกันในหมู่สมาชิก เป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้เหนียวแน่นมากยิ่งขึ้น เมื่อเพื่อนสมาชิกที่เคยได้รับความช่วยเหลือจากกลุ่มเพื่อนก็จะเกิดความซาบซึ้ง และมีความเกรงใจเพื่อนเพิ่มมากขึ้น ดังนั้น จึงสามารถดักเตือนกันและกันได้

กลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยวที่น้ำเกียน มีทั้งหมด 40 รุ่น (น้ำเกียนชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน, 2548 หน้า 50) ทุกรุ่นจะมีกิจกรรมร่วมกันของสมาชิก มีเงินกองทุน และมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เมื่อสมาชิกในรุ่นมีงานศพหรืองานบุญอื่นๆ กลุ่มรุ่นก็จะมาช่วยกันเตรียมงาน จัดงาน ตลอดจนถึงข้าวของเมื่อเสร็จงาน กลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยวจำเป็นต้องมีกองทุนเป็นเงินออม เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายเล็กๆ น้อยๆ ในการประชุมนัดพบกันและเตรียมไว้ช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกของรุ่น เงินออมนี้มาจากสมาชิกของรุ่นมีการเก็บเป็นรายปี ปีละ 100 บาทหรืออาจจะมีการบริจาคมากกว่านั้นก็ได้ นอกจากเงินออมจาก

สมาชิกบางรุ่น ยังมีกิจกรรมหาเงินเข้ากองทุนของรุ่น ด้วยการออกร้านจำหน่ายสินค้าเวลาว่างงานรื่นเริงของชุมชน เป็นต้น เงินออมนี้มีไว้ช่วยเหลือสมาชิกยามเจ็บป่วยไข้ เช่น ยามที่สมาชิกของรุ่นเจ็บป่วย ก็จะมีสมาชิกไปเยี่ยมเยียน และมีการเบิกเงินของกลุ่มไปเป็นค่าของเยี่ยมผู้ป่วย บางรุ่นที่มีสมาชิกจำนวนมาก ก็จะมีเงินออมของรุ่นจำนวนมากหน่อย ก็จะมีสมาชิกที่เดือดร้อนมาขอกู้เงินซึ่งมักทำกันเป็นปกติที่ชุมชนน้ำเกียน ถ้ามีการตั้งกลุ่มก็มีการกู้เงิน แนวคิดนี้เกิดจากการที่ภาครัฐให้เงินมาเพื่อตั้งกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มเกษตรกร เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว ฯลฯ และกลุ่มกองทุนต่างๆ ในชุมชนเกือบทุกกลุ่มจะมีเรื่องของการกู้เงินเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ชาวบ้านจึงมีแนวคิดที่จะมาขอกู้เงินของกลุ่มรุ่นกลุ่มเดียวด้วย เมื่อเห็นว่าเพื่อนกำลังเดือดร้อนและกลุ่มพอมีเงินก้อนอยู่ แต่ละกลุ่มก็จะพิจารณาให้ยืมไป โดยคิดดอกเบี้ยต่ำเป็นการช่วยเหลือ ผู้วิจัยพบว่า มีเพียงบางกลุ่มที่ยอมให้กู้เงินและจะมีการพิจารณาความจำเป็นและอนุญาตให้เป็นบางรายบางกรณี แต่ส่วนใหญ่จะไม่ได้ให้ช่วยเหลือเป็นการกู้เงิน แต่จะแสดงน้ำใจ เช่น การช่วยเหลืองานศพ การเยี่ยมไข้ การช่วยทำงานและเยี่ยมเยียนให้กำลังใจ

นอกจากนั้น ผู้วิจัยยังพบเห็นสิ่งที่ได้ปฏิบัติเป็นธรรมเนียมคือ เมื่อมีงานศพของพ่อแม่หรือสมาชิกที่เป็นเพื่อนกลุ่มรุ่นกลุ่มเดียวเดียวกัน กลุ่มรุ่นจะมีการมอบเงินที่เป็นเงินทุนของรุ่นเพื่อช่วยเหลืองานศพ และอีกส่วนหนึ่งคือการมอบเงินขวัญถุงเป็นกำลังใจให้แก่บุตรของสมาชิกรุ่นที่สอบเข้ามหาวิทยาลัยได้ เป็นการมอบให้เพิ่มเติมจากเงินที่เด็กได้รับจากชุมชนอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะมอบให้กันในวันรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ในประเพณีสงกรานต์นั่นเอง

ผู้วิจัยพบว่า กลุ่มรุ่นกลุ่มเดียว นั้น นอกจากรุ่นบุกเบิกรุ่นแรกๆ ที่ได้ก่อตั้งขึ้นก่อนแล้ว ก็จะมีการตั้งเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นไปโดยอัตโนมัติว่าคนที่เกิดปีเดียวกันก็จะเป็นกลุ่มรุ่นเดียวกันแต่ก็ไม่ได้มีการรวมตัวกันอย่างแข็งขันกันทุกรุ่น ขึ้นอยู่กับความพร้อม หากบางรุ่นมีสมาชิกน้อย หรือสมาชิกไปทำงานอยู่ที่อื่นก็จะไม่เกิดการรวมตัวของรุ่น รุ่นที่มีผู้นำเข้มแข็งมีฐานะทางสังคมก็มักจะมีกิจกรรมบ่อยๆ มีกิจกรรมหาเงินเข้ากองทุนของรุ่น เช่น การออกร้านจำหน่ายสินค้าในงานประจำปีหรืองานของโรงเรียนบ้านน้ำเกียน หรืออื่นๆ ทำให้มีเงินทุนของรุ่นจำนวนมาก และมีการบริจาคเงินเพื่อกิจกรรมสาธารณประโยชน์มากกว่ากลุ่มอื่นๆ แต่ละรุ่นจะมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่าย และจะมีการจัดประชุมพบปะ ประชุม พร้อมทั้งแถลงบัญชีรายรับรายจ่ายกัน โดยทั่วไปจะมีการประชุมใหญ่ปีละ 1 ครั้ง และมักจัดประชุมในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เนื่องจากสมาชิกส่วนมากไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็จะกลับมาบ้านหรือเป็นช่วงพักงานประจำ และเป็นเทศกาลแห่งความสุขสนุกสนานรื่นเริง

3. ความสัมพันธ์ของกลุ่มในด้านต่างๆ ความสัมพันธ์อีกประการหนึ่งของชุมชนน้ำเกียน กลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนน้ำเกียนมีมากมายตั้งขึ้นจากหลากหลายวัตถุประสงค์ การตั้งชื่อเรียกขานมีทั้งขึ้นต้นด้วยคำว่า กลุ่ม กองทุน ชมรม สภา องค์กร มีโครงสร้างและการจัดการโดยทั่วไป คือ มีประธานกลุ่ม รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก มีการประชุมกลุ่ม มีเงินกองทุน และมีกิจกรรมร่วมกัน ทั้งนี้ส่วนมากเป็นกลุ่มที่จัดตั้งโดยราชการหรือได้รับนโยบายและการส่งเสริมจากราชการ เช่น ชมรมอาสาสมัครสาธารณสุข กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มกองทุนเงินล้าน กลุ่มตัดเย็บเสื้อผ้า กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรกรทำสวน เลี้ยงหมู กลุ่มธนาคารชุมชน กลุ่มตีเหล็ก กลุ่มทอผ้า เป็นต้น และกลุ่มที่ชาวบ้านจัดตั้งขึ้นเอง เพื่อบำเพ็ญสาธารณประโยชน์หรือเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลแก่กันและกัน เช่น องค์กรพัฒนาคุณภาพชีวิต ชมรมผู้สูงอายุ กลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยว ศูนย์สาธิตการตลาด (สหกรณ์ร้านค้า) กองทุนสวัสดิการชุมชนวันละ 1 บาท กลุ่มชีววิถี สภาพสุขภาพ และชมรมข้าราชการ เป็นต้น

ข้อมูลจากหนังสือน้ำเกียนชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน (2548, หน้า 70) ระบุกลุ่มต่างๆ เหล่านี้อาจจำแนกออกตามพื้นที่ได้ 2 รูปแบบ คือ กลุ่มในระดับตำบล และกลุ่มในระดับหมู่บ้าน จำแนกรวมทั้งสิ้น 38 กลุ่ม แต่ปัจจุบันมีถึง 59 กลุ่ม มีกองทุนในระดับชุมชนมากกว่า 20 ล้านบาท โดยแยกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) กลุ่มด้านอาชีพ มีจำนวน 21 กลุ่ม เป็นกลุ่มระดับหมู่บ้าน 14 กลุ่ม ระดับตำบล 7 กลุ่ม 2) กลุ่มด้านวัฒนธรรม มีจำนวน 6 กลุ่ม เป็นกลุ่มระดับตำบลทั้งหมด 3) กลุ่มด้านสวัสดิการ มีจำนวน 8 กลุ่มเป็นกลุ่มระดับหมู่บ้าน 1 กลุ่ม ระดับตำบล จำนวน 7 กลุ่ม 4) กลุ่มด้านสุขภาพ มีจำนวน 7 กลุ่ม เป็นกลุ่มระดับหมู่บ้าน 5 กลุ่ม ระดับตำบล 2 กลุ่ม 5) กลุ่มด้านสิ่งแวดล้อม มีจำนวน 1 กลุ่ม เป็นกลุ่มระดับตำบล 6) กลุ่มด้านการปกครอง มีจำนวน 2 กลุ่ม เป็นกลุ่มระดับตำบลทั้ง 2 กลุ่ม และ 7) กลุ่มด้านอื่น ๆ คือ กลุ่มพัฒนาสตรี 1 กลุ่ม เป็นกลุ่มระดับตำบล

การบริหารจัดการของกลุ่มต่าง ๆ จะมีคณะกรรมการบริหารกลุ่มและมีสมาชิก โดยสมาชิกของกลุ่มจะช่วยกันออกข้อบังคับของกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกทุกคนต้องปฏิบัติตาม ได้แก่ ระเบียบข้อบังคับ เกี่ยวกับการเป็นสมาชิก คุณสมบัติสมาชิก การขาดหรือพ้นสภาพสมาชิก การถือหุ้น การฝากเงินสะสม การกู้ยืมเงินกองทุนและการใช้คืน การเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่ม การสรรหาคณะกรรมการ บทบาทอำนาจหน้าที่คณะกรรมการ เป็นต้น โดยกลุ่มหรือกองทุนที่มีการบริหารจัดการในลักษณะนี้ ได้แก่ กลุ่มสัจจะ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มเกษตรยั่งยืน กลุ่มธนาคารชุมชน สมาชิกศูนย์สาธิตการตลาด กลุ่มเลี้ยงหมู กลุ่มเลี้ยงไก่ กลุ่มวัวควาย กลุ่มผู้สูงอายุ รวมถึงถึงกลุ่มรุ่นกลุ่มเสี้ยว จึงทำให้เกิดการบริหารจัดการภายในชุมชนโดยคณะกรรมการของกลุ่ม

ต่าง ๆ และเกิดความสัมพันธ์เกาะเกี่ยว ผูกพันกัน ซึ่งการมีกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในการทำงาน และก่อให้เกิดผู้นำชุมชนตามมา ซึ่งเป็นทุนที่สำคัญของชุมชนน้ำเกียน

ประเพณี และความเชื่อของชุมชน

ชุมชนน้ำเกียน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมี ความเชื่อดั้งเดิมอยู่ คือ ความเชื่อเรื่องผี เป็นความเชื่อในเรื่องของอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งสามารถให้คุณและโทษ ให้การคุ้มครองรักษาและป้องกันอันตรายในการดำรงชีวิต ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ในการเกษตร ดังนั้น พิธีกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกต่อความกตัญญูรู้คุณสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติและชุมชนยังมีความเชื่อที่เกิดจากการนับถือพระพุทธศาสนา สังเกตได้จากการที่ชาวบ้านได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมและการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ทั้งทางด้านสาธารณูปการ คือ การร่วมเป็นเจ้าของภาพในการก่อสร้างเสนาสนะ และสร้างถาวรวัตถุอื่นๆ การประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา ตลอดจนจนถึงการให้ความสนใจในการศึกษาและปฏิบัติธรรมตามแบบวิถีชีวิตของชาวพุทธที่แท้จริง โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลเข้าพรรษานั้น ในตอนเช้าทุกวันจะมีตัวแทนหมวดวัดหรือชาวบ้านที่มาทำบุญทุกวันและนอกจากนั้น ในวันธรรมสวนะหรือวันพระจะมีผู้คนในชุมชนจะพากันมานุ่งขาวห่มขาวทำวัตรสวดมนต์นั่งสมาธิภาวนา ถือศีลอุโบสถ นอนค้างคืนที่วัด ซึ่งเป็นประเพณีนิยมที่ปฏิบัติต่อกันมาจนเป็นประจำจนกระทั่งวันออกพรรษา

นอกจากนั้นชาวบ้านในชุมชนน้ำเกียน ยังให้ความสำคัญและเข้าร่วมกิจกรรมโดยปฏิบัติหน้าที่ของพุทธศาสนิกชนมิได้ขาดในวันสำคัญทางศาสนาอื่นๆ เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันออกพรรษา ตลอดจนถึงกิจกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมในทางศาสนาที่ชาวชุมชนน้ำเกียนปฏิบัติเป็นประจำ เช่น งานทานข้าวคันบাত্র งานพิธีตั้งธรรมหลวง งานประเพณีทานสลาก เป็นต้น และนอกจากประเพณีพิธีกรรมในทางศาสนาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ในชุมชนน้ำเกียนยังมีประเพณีความเชื่อที่สืบทอดเป็นประจำปฏิบัติจากบรรพบุรุษ (นฤมล ใจดี, 2552, หน้า 124-126) ดังนี้

1. **ประเพณีสงกรานต์** เทศกาลสงกรานต์หรือที่ชาวเหนือเรียกตามที่ได้ปฏิบัติกันมาเป็นประเพณีตั้งแต่โบราณกาลว่า เป็นประเพณีปีใหม่ ตรงกับวันที่ 13 เมษายน ตามประเพณีพื้นเมือง เรียกวันนี้ว่า “วันขึ้นสังขารล่อง” สังขาร คือ สังขานต์ มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คือ สงกรานต์ แต่วิธีอ่านหนังสือล้านนา อ่านเป็น “กรานต์” จึงอ่านเป็น “ขรานต์” ไม่ใช่สังขารอย่างที่เรารู้เข้าใจว่าเป็นร่างกาย แต่ต่อมากการอ่านออกเสียงตัว “ร” กล้าค่อยๆ หายไป จึงออกเสียงเพียง “ขาน”

เท่านั้น สงกรานต์หรือเรียกว่า สังกรานต์ แปลว่า ก้าวล่วงแล้ว คือวัน เดือน ปี ที่ล่วงลับไปสิ้นสุดของ ศักราชเก่าเป็นวันสงท้ายปีเก่า

วันที่ 13 เมษายน ถือเป็น “วันสังขานล่อง” ในวันนี้ กิจกรรมในระดับครอบครัวที่ปฏิบัติกัน คือ พ่อเข้าครัวผู้เป็นหัวหน้าครอบครัวจะนำสมาชิกทำความสะอาดปิดกวาดภายในบ้านเรือนให้สะอาดหมดจด แม้หยากไย่แมงมุมก็ไม่ให้ติดค้างอยู่ นอกจากปิดกวาดบ้านช่องห้องหับต่างๆ แล้วก็เก็บเสื้อผ้าผ้าปูที่นอนออกไปซักและเอาที่นอน หมอน มุ้ง มาตากผึ่งแดด ถือเป็นวันสาธารณสุขครอบครัว วันนี้ทุกคนจะทำจิตใจให้แจ่มใสไม่ให้มีขุ่นมัวในจิตใจของแต่ละคน เพราะเป็นวันที่จะเริ่มชีวิตใหม่ จะต้องเตรียมจิตใจใหม่ให้เข้มแข็งและพร้อมที่จะต่อสู้กับชีวิตในปีต่อไป นอกจากทำความสะอาดบ้านเรือนแล้ว ก็จะมีการชำระร่างกายให้สะอาดผ่องใส เสร็จแล้วก็มี การแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่

วันที่ 14 เมษายน ซึ่งเป็นวันเนา คนเมืองหรือคนเหนือเรียก “วันเนา” ซึ่งเป็นวันที่มีประเพณีทางศาสนา เช่น การขนทรายเข้าวัด และการเล่นรดน้ำสาดกันทั่วๆ ไปอย่างสนุกสนาน เป็นวันที่หนุ่มสาวไปชุมนุมกันอย่างหนาแน่นตามลำน้ำ เหมือง ฝ่าย จะมีการรดน้ำกันอย่างสนุกสนานจนกระทั่งเย็น

ในวันนี้เป็นวันสำคัญ ชาวบ้านจะไม่ทำอะไรที่ไม่เป็นมงคล ไม่ดำทอหรือทะเลาะวิวาทกัน คนโบราณถือว่า หากคู่ใดต่อกันในวันนี้แล้ว ปากของบุคคลนั้นจะเน่าเพราะเป็นวันเนา โดยจะไม่ทำอะไรที่ผิดศีล 5 เลย หากมีการทะเลาะวิวาทกันในวันนี้ จะถือว่าไม่เป็นมงคลตลอดปี ฉะนั้น ในวันนี้หากมีอะไรที่เป็นการล่วงเกินกันก็จะไม่ถือสาหาความซึ่งกันและกัน เพราะจะเป็นมงคลแก่ชีวิต ประสบแต่ความดีงามตลอดไป วันนี้ในตอนเช้าตรู่ผู้คนจะไปตลาดเพื่อจับจ่ายซื้ออาหารและข้าวของเพื่อทำบุญในวันพญาวัน ในตอนบ่ายของวันนี้ ตั้งแต่ 15.00 น. เป็นต้นไป จะมีการก่อเจดีย์ทรายที่วัด ในอดีตจะมีการไปขนทรายมาจากแม่น้ำที่ใกล้หมู่บ้าน แล้วนำไปกองไว้ที่วัด แต่ปัจจุบันเพื่อความสะอาดของสาธุชน ทางวัดจึงจัดเตรียมกองทรายไว้ให้ ชาวบ้านสามารถไปขนทรายที่กองเตรียมไว้ให้ แล้วหยอดเงินบริจาคตามกำลังศรัทธา ทรายที่ขนไปนี้บางคนก็จะทำเป็นเจดีย์ใหญ่แล้วมีเจดีย์เล็ก ๆ เป็นบริวารล้อมรอบ จะมากน้อยนั้นแล้วแต่ศรัทธาของผู้เป็นเจ้าของ ส่วนทางบ้านก็จะจัดเตรียมกระดาษสีต่างๆ มาเป็นธงหรือตุ่ง จะทำเป็นรูปสามเหลี่ยมบ้าง รูปยาวบ้าง ทำลวดลายให้น่าดู เอาไม้ไผ่มาทำเป็นคันทอง ติดตุ่งไว้ สำหรับนำไปปักไว้ที่กองเจดีย์ทรายที่จะทำพิธีถวายในวันรุ่งขึ้น

วันเนาหรือวันเนานี้ นอกจากจะเป็นวันขนทรายเข้าวัดแล้ว ยังเป็นวันดาเครื่องไทยทาน คำว่า “วันดา” หมายถึง วันเตรียมข้าวของเครื่องใช้ต่างๆ ที่จะทำบุญ เช่น จัดการซื้อขายกับข้าว

หรือข้าวของอื่นๆ ที่เตรียมไว้ ซึ่งนอกจากเตรียมอาหารก็จะมีการทำขนมต่างๆ สำหรับเตรียมไว้ทำบุญในวันรุ่งขึ้น ที่เหลือก็ไว้สำหรับรับประทานหรือต้อนรับอาคันตุกะผู้มาเยือน

วันที่ 15 เมษายน เป็นวัน **พญาวัน** เป็นวันเริ่มศักราชใหม่ วันนี้เป็นวันที่มีการทำบุญทางศาสนาและมีการ “ดำหัว” ในตอนเช้าตรู่ ชาวบ้านจะนำอาหารคาวหวานต่างๆ ที่ได้เตรียมไว้ไปทำบุญถวายพระที่วัด การถวายภัตตาหาร ชาวเหนือเรียกว่า “**การทานขันข้าว**” เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษหรือญาติมิตร บิดามารดาที่ล่วงลับไปแล้ว พระสงฆ์จะให้ศีลให้พร นอกจากจะมีการทานขันข้าวกันที่วัดแล้ว ก็มีการทานขันข้าวให้กับบิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ผู้เฒ่าผู้แก่ ญาติมิตร หรือผู้ที่คุ้นเคยรู้จัก เคารพนับถือกันที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิต่อบรรพบุรุษของตน หลังจากที่มีการทานขันข้าวในตอนเช้า และพระฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว ชาวบ้านจะนำช่อดวงหรือธงที่เตรียมไว้แต่วันวานพร้อมน้ำขมิ้นส้มป่อย ไม้จุ่มสำหรับค้ายันต์ต้นโพธิ์ เรียกกันว่า “**ไม้ค้ำสลี**” และนกปลาที่จะทำพิธีปล່อย สะเดาะเคราะห์ในวันนี้ด้วย ชาวล้านนามีความเชื่อว่า ไม้ค้ำต้นโพธิ์มีความหมายถึง การค้าจุนพระพุทธรูปศาสนาให้มีอายุยืนยาวนาน ส่วนการถวายเจดีย์ทรายนั้น เป็นการทดแทนเมื่อเวลาเข้าไปวัด แล้วอัดเหยียบเอาเม็ดติดเท้ามาด้วย ส่วนการทานตุงหรือธง ก็เพื่อให้บรรพบุรุษญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ได้เกาะทางธงเพื่อให้ออกพ้นจากขุมมรณะ เมื่อเสร็จสิ้นจากการถวายเจดีย์ทราย ทานตุงแล้ว จากนั้นก็จะมีพิธีสงฆ์ น้ำพระพุทธรูป พระประทานในโบสถ์วิหาร ตลอดจนเจ้าอาวาส พระเณรในวัด เป็นอันเสร็จพิธีทางศาสนา ตอนบ่ายก็จะมีกันไป “ดำหัว” หรือสมาคารวะผู้เฒ่าผู้แก่ บิดามารดา ญาติพี่น้อง ผู้อาวุโสตลอดจนถึงศักดิ์สิทธิ์ในชุมชนและผู้นำสำคัญในชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น เครื่องสำหรับดำหัว มีขันข้าวตอกดอกไม้ ฐูปเทียน น้ำขมิ้นส้มป่อย และข้าวของอื่นๆ เช่น มะม่วง มะพร้าวอ่อน กล้วย อ้อย หมากพลู เมี่ยง บุหรี่ นอกจากนี้ก็จะมีเสื้อผ้า กางเกง ผ้าขี้หนู จัดตกแต่งใส่พานภาชนะสวยงาม ขบวนดำหัวจะมีขึ้นในตอนบ่าย เวลาประมาณ 15.00 น. - 17.00 น.

สำหรับวันที่ 16 เมษายน เรียกว่า “**วันปากปี**” วันนี้มีการไปคารวะดำหัวตามคุ้มบ้านต่างๆ และในวันที่ 17 เมษายน เป็นวัน**ปากเดือน** ก็จะมีการทำพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ สะเดาะเคราะห์ และมีการบูชาเทียน คือ เอากระดาษสา มาเขียนเป็นตัวอักษร “เลขยันต์” ทางไสยศาสตร์ทำเป็นไส้เทียน แล้วเอาจุดบูชาพระพุทธรูปที่บ้าน ซึ่งเป็นลักษณะพิธีกรรมที่มีการผสมผสานของศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์

2. **ประเพณีทานข้าวล้านบาตรหรือดอยข้าว** การถวายข้าวนั้น ทางวัดจัดเอาบาตรมาตั้งไว้ตรงกลางเสื่อทั้งสองแห่ง เพื่อให้ประชาชนนำข้าวมาใส่บาตร ต่างคนต่างนำมาเทลงจนล้านบาตร รวมเป็นกองใหญ่ เพราะศรัทธาเป็นจำนวนมาก จึงเรียกว่า “ข้าวล้านบาตร” หรือ “ดอยข้าว”

วัตถุประสงค์ในการทานดอยข้าวของชุมชนน้ำเกี๋ยน ซึ่งเป็นข้าวใหม่ ผลผลิตที่ฉลองความสำเร็จของตนเองด้วยการถวายข้าวพระสงฆ์ เพื่อให้เป็นสิริมงคลและเป็นบุญกุศลแก่ตน และเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุพการีต่อแม่โพสพ ซึ่งมีความเชื่อกันว่าเจ้าแม่โพสพเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทข้าวนี้ให้แก่ชาวนา และเป็นการสักการะผีทุ่งผีนา หรือเทวดาที่รักษาสถานที่ทำไร่นา และคุ้มครองดูแลไม่ให้เกิดอันตราย ทำให้ผืนนาอุดมสมบูรณ์ หลังจากชาวบ้านได้ร่วมกันทำบุญถวายข้าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว คณะกรรมการวัดเป็นผู้เลือกตัวแทนของวัดทำการแบ่งข้าวไว้ใช้ที่วัด ส่วนที่เหลือนำไปจำหน่าย โดยจัดจำหน่ายให้แก่คนในชุมชนก่อน หากจำหน่ายไม่หมดจะจำหน่ายให้แก่พ่อค้าภายนอกต่อไป

3. พิธีตั้งธรรมหลวง (เทศน์มหาชาติ) การตั้งธรรมหลวง หรือเทศน์มหาชาตินั้น ในวันเทศมหาชาติชาวบ้านมารวมกันฟังเทศน์กันมากเป็นพิเศษ เพราะมีความเชื่อว่าอันสงส์ของการฟังเทศน์เรื่องราวมหาเวสสันดร โดยถ้าหากทุกคนที่ฟังเทศน์มหาชาติแล้ว ปฏิบัติตามพระเวสสันดรก็จะทำให้บ้านเมืองร่มเย็นและพระพุทธศาสนาก็จะเจริญรุ่งเรืองยืนยาวตลอดไป ในการจัดให้มีประเพณีตั้งธรรมหลวงนั้น ส่วนมากจะกำหนดให้มีในช่วงหลังเทศกาลออกพรรษา ช้างแรมหรือช้างขึ้นเดือน 12 ได้ หรือ เดือนยี่เหื้อ (เดือนพฤศจิกายน) ชาวชุมชนน้ำเกี๋ยนทุกหมู่บ้านจะมาร่วมกันทำบุญและฟังเทศน์ที่วัดไปร่วมกันอย่างพร้อมเพรียง

4. ประเพณีทานสลาก ประเพณีทานสลากคือ การถวายสลากภัตรในล้านนา มีชื่อแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น บางแห่งเรียกว่า “กินก๋วยสลาก” บางแห่งเรียกว่า “ตานก๋วยสลาก” พิธีทานสลากเป็นประเพณีเก่าแก่ที่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา ในชุมชนน้ำเกี๋ยนถือเป็นประเพณีที่สำคัญ เนื่องจากค่านิยมที่สืบทอดกันมาแต่โบราณกาล การทานก๋วยสลากจะเริ่มขึ้นในเดือน 12 เหื้อ (เดือน 10 ตามปฏิทิน ประมาณเดือนกันยายน) จะสิ้นสุดเอาในเดือน 11 ตามปฏิทิน (เดือนพฤศจิกายน) ซึ่งเป็นช่วงที่สาธุชนว่างจากภารกิจงาน อีกทั้งผลไม้ เช่น ส้มโอ ส้มเขียวหวาน กำลังสุก ประชาชนหยุดพักเดินทางไกลเพราะเป็นช่วงฤดูฝน พระสงฆ์จำพรรษาอยู่อย่างพร้อมเพรียงเป็นโอกาสที่เหมาะสม อีกทั้งยังเป็นโอกาสสงเคราะห์แก่คนยากจนเป็นการให้ทาน ถือว่ามีอันสงส์แรง คนทำบุญสลากเชื่อกันว่าจะมีโชคลาภ การถวายสลากภัตรนั้นชาวบ้านจะนำพืชผลมาใส่ในก๋วยสลาก ก๋วยสลากเป็นชื่อของภาชนะทำจากไม้ไผ่สานเป็นลักษณะคล้ายชะลอม สลากมี 2 ประเภท คือ 1) **สลากน้อย** คือ สลากเล็กๆ ใช้ในการอุทิศแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือเพื่อเป็นกุศลไปในภายหน้า และ 2) **สลากก๋วยใหญ่** คือ **สลากโชค** ใช้ถวายเป็นมหากุศลสำหรับบุคคลผู้มีกำลังศรัทธา หรือร่ำรวยเงินทอง ทำถวายเพื่อให้มีบุญกุศลมากขึ้น

5. **ประเพณีสืบชะตาข้าวกล้าในนา** ชุมชนน้ำเกียนเมื่อถึงฤดูปักดำข้าวกล้าในนาสัก ระยะเวลาหนึ่ง เมื่อข้าวกล้าในนาสูงประมาณ 1 ศอก ชาวนาจะนำข้าวกล้าในนาพร้อมไม้สลิ (ไม้ค้ำต้นโพธิ์) ใส่ถังน้ำ และด้ายสายสิญจน์ โดยนำมารวมกันในพระอุโบสถในวัดเพื่อร่วมกันทำพิธีสืบชะตาข้าว เมื่อพระสงฆ์พร้อมแล้ว ผู้อาวุโสผู้ทำพิธีจะกล่าวคำตามพิธี พระสงฆ์สวดมนต์ เมื่อสวดจบพระสงฆ์จะเทศน์อ่านคัมภีร์กรรมวาจา จากนั้นให้เจ้าของนาทุกคนนำเอาน้ำมนต์ไปประพรมในนา และนำเอาข้าวกล้าที่ถอนมารวมกันนำไปปักดำลงที่เดิม โดยมีความเชื่อว่าจะทำให้ข้าวกล้าในนาไม่ถูกแมลง หรือศัตรูพืชอื่นๆ รบกวน ข้าวกล้าในนาจะให้ผลอุดมสมบูรณ์และให้ผลผลิตสูง

6. **พิธีงานบวช แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่และงานศพ** การจัดงานดังกล่าวนี้ต้องใช้แรงงาน เงิน และปัจจัยอื่นๆ ที่มากเกินกว่าที่ครอบครัวจะรับผิดชอบได้เองทั้งหมด จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากเพื่อนบ้าน และญาติพี่น้อง ความสัมพันธ์เช่นนี้ถึงแม้ว่าจะขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของแต่ละบุคคลไม่มีการบังคับกัน หรือออกจดหมายเชิญชวน แต่สำหรับชาวชุมชนน้ำเกียนแล้ว จะแสดงออกด้วยการไปช่วยงานอย่างพร้อมเพรียงกัน กล่าวคือ ในแต่ละครอบครัวจะมีตัวแทนของครอบครัวอย่างน้อยครอบครัวละ 1 คน หรือหากมีความใกล้ชิด หรือมีความสัมพันธ์กันทางเครือญาติก็จะไปช่วยมากกว่า 1 คนหรืออาจไปกันทั้งบ้านก็ได้ ถือเป็นหน้าที่ที่ทุกครอบครัวต้องช่วยเหลือกัน ตัวอย่างเช่น กรณีถ้ามีงานศพก็จะร่วมกันบริจาคไม้พินครอบครัวละ 1 ท่อน สำหรับนำไปประกอบพิธีฌาปนกิจศพ เป็นภาพที่แสดงถึงความเอื้ออาทรของชาวชุมชนน้ำเกียนในอดีตและเป็นวิถีที่มีการปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

7. **ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า** การเลี้ยงผีปู่ย่าส่วนมากเลี้ยงกันในวันแรม 13 ค่ำเดือนหก (เหนือ) บางคนเลี้ยงในเดือนสี่บ้าง เดือนห้าบ้างแต่ถือว่าเป็นส่วนน้อย **ผีปู่ย่า** หมายถึง ผีประจำตระกูล หรือที่เรียกกันว่าผีบรรพบุรุษ กล่าวคือถ้าปู่ย่าตายายล่วงลับไปแล้วพวกลูกหลานก็จะสร้างศาลหรือห่อผีไว้ทางทิศหัวนอน หรือในสถานที่ที่เห็นว่าสมควร ลูกหลานก็จะทำพิธีบวงสรวง อัญเชิญดวงวิญญาณของปู่ย่า ตายายให้มาอยู่ในศาลเพื่อพิทักษ์รักษาให้ลูกหลานตลอดจนเครือญาติให้ประสบแต่ความสุขความเจริญ สำหรับบนศาลหรือในห่อผีจะมีหิ้งไว้ สำหรับเป็นที่วางเครื่องเช่น เครื่องบูชาต่างๆ เช่น พาน ดอกไม้ กล้วยเทียน น้ำตั้น (คนโท) วางเอาไว้ ในปัจจุบันคำว่า “ผีปู่ย่า ตายาย” ได้ถูกเรียกร่อนลงมาเหลือเพียงแต่คำว่า “ผีปู่ย่า” เพื่อเป็นการสะดวกในการเรียกชื่อไม่ยาวเกินไป ชาวล้านนามีความเชื่อว่า ผีปู่ย่าจะอยู่กับลูกคนแรกหรือคนหัวปีได้ตายหรือได้แต่งงานไปอยู่ที่อื่นก็จะเชิญผีปู่ย่าให้อยู่กับลูกผู้หญิงคนถัดไป สำหรับความเชื่อเรื่องประเพณีการเลี้ยงผีปู่ย่านั้นก็เพื่อเป็นกำลังใจ หรือเป็นที่พึ่งทางใจของลูกหลาน อีกทั้งยังเป็นการรวมญาติและที่สุดเป็นการแนะนำผู้ที่จะมาเป็นเขยได้รู้จักกับญาติพี่น้องทางฝ่ายหญิงด้วย

ข้อห้ามของผีปู่ย่า ในสวนดีโดยเฉพาะลูกผู้หญิง ซึ่งประเพณีได้วางข้อห้ามไว้ดังนี้ คือ ถ้าหากมีผู้ชายอื่นซึ่งมิใช่ญาติพี่น้องกันได้ล่วงเกินลูกเนื้อตัวจับมือถือแขนไม่ว่าจะในที่ลับหรือที่เปิดเผยก็ตามจะเป็นการสมยอมของทางฝ่ายหญิงหรือไม่ก็ตามก็จะเป็นการ “ผิดผี” จะต้องมีการ “เสียผี” ห้ามชายใดที่ไม่ใช่เครือญาติกันเข้าไปเกินแม่ธรณีประตูห้องนอน หากมีผู้ชายเข้าไปเกินแม่ธรณีประตูห้องนอน ถือว่า “ผิดผี” สามภรรยาคู่ไหนทะเลาะเบาะแว้งกัน ถึงขั้นแยกกันอยู่ หรือหย่าร้างกันไป หากจะกลับมาคืนดีกันใหม่ก็ต้องทำพิธี “เสียผี” ก่อนถึงจะกลับมาอยู่ด้วยกันดังเดิมได้ แม้ในวงศ์ญาติตระกูลเดียวกันก็ตาม ถ้าหากมีการทะเลาะวิวาทกันก็จะเป็นการ “ผิดผี” หญิงใดถ้าหากไปได้เสียดกับผู้ชายและเกิดตั้งครรภ์ขึ้นก็จะเป็นการ “ผิดผี” หากหาผู้ชายที่จะต้องรับผิดชอบมาไม่ได้ คนที่ท้องก็ต้องเป็นคน “เสียผี” ด้วยตนเอง

การเสียผีหรือการเลี้ยงผีตามประเพณีนั้นตามปกติแล้วจะทำพิธีเลี้ยงผีเพียงปีละ 1 ครั้งของที่นำมาเลี้ยงหรือบวงสรวงจะเป็นอะไรนั้น อยู่ที่ความเชื่อว่ามีผีชอบกินอะไร บางผีก็กินหมู บางผีก็กินเป็ดกินไก่ บางผีก็กินวัวกินควาย ส่วนสุรานั้นก็จะนำมาเลี้ยงมีตั้งแต่หนึ่งขวดถึงห้าขวด เวลาที่บนบานศาลกล่าวอาจจะบนบานไว้ว่าจะเลี้ยงหมู เลี้ยงวัว หรือเลี้ยงควายก็แล้วแต่ แต่ถ้าหากเป็นการเลี้ยงตามปกติตามประเพณี ส่วนมากก็จะเลี้ยงด้วยไก่ หรือหัวหมูและสุราเท่านั้น สำหรับเวลาที่จะเลี้ยงผีตามประเพณีนั้น ส่วนมากจะทำพิธีเลี้ยงกันในเดือน มีนาคม หรือเดือน 6 เหนือของทุกปี ซึ่งถือว่าการเลี้ยงผีปู่ยานั้นเป็นการชุมนุมเครือญาติหรือรวมพี่รวมน้องกัน อีกทั้งก่อให้เกิดความรักสามัคคีกันในหมู่เครือญาติด้วยกัน

8. พิธีเลี้ยงผีทุ่งผีนา ก่อนที่ชาวบ้านจะมีการเก็บเกี่ยวผลผลิตในนาของตนเอง ชาวนาจะหาวันที่ทำการเลี้ยงผีทุ่งผีนา เพื่อเป็นการเซ่นไหว้ผีทุ่งผีนาที่ดูแลรักษาผืนนาให้มีความอุดมสมบูรณ์ให้ผลผลิตที่เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภค ซึ่งจะทำพิธีเลี้ยงผีทุ่งผีนาในราวเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคมของทุกปี ก่อนการทำพิธีชาวนาจะหาฤกษ์ยามดีให้เรียบร้อยแล้วจะนำเครื่องเซ่นไหว้ ได้แก่หัวหมู ไก่ หมากพลู บุหรี่ สุรา ดอกไม้ ธูปเทียน วางบนแคร่ที่ตั้งอยู่ในบริเวณทุ่งนา จากนั้นก็จะทำพิธีบอกกล่าวอัญเชิญผีทุ่งผีนามารับการเซ่นไหว้ การที่จะรู้ว่าผีทุ่งผีนากินอิมหน้าสำราญหรือยังนั้น ชาวนาจะนำไม้ขนาด 1 วา มาเสียดแทงโดยวัดความยาวของไม้ ถ้าหากอิมแล้วก็อธิษฐานขอให้ไม้ยาวขึ้น ถ้ายังไม่อิมขอให้ไม้สั้นลงหรือยาวกว่าเดิม เมื่อผีทุ่งผีนากินอิมแล้วชาวนาจะก็นำเอาเครื่องเซ่นไหว้มาประกอบอาหารกิน

9. ประเพณีสักการะเทพจอมหมอก ดอยจอมหมอก คือ ชื่อภูเขาหนึ่ง ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่ที่ 3 หรือบ้านต้นกอก ชาวล้านนาจะเรียกชื่อภูเขาด้วยคำว่า “ดอย” นำหน้าเสมอ และดอยจอมหมอกเป็นดอยหนึ่งที่ชาวบ้านในชุมชนน้ำเกียนมีความเชื่อว่ามีเทพหรือเทวดาสงสถิตอยู่ เชื่อกันว่า

มีความศักดิ์สิทธิ์มาก สามารถดลบันดาลให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล การทำการปลูกพืชจะได้ผลผลิตเต็มเม็ดเต็มหน่วย ฉะนั้นในทุกๆ ปี ในวันเพ็ญเดือน 9 หรือวันขึ้น 15 ค่ำ ของเดือนพฤษภาคม ชาวชุมชนน้ำเกียนจะมีพิธีเดินขึ้นดอยจอมหมอก เพื่อไปสักการะเทพจอมหมอก มีการนำข้าวปลาอาหารไปเซ่นไหว้ และนิมนต์พระไปสวดทำพิธีด้วย และมีการจุดบั้งไฟเพื่อเป็นการเคารพสักการะเทพจอมหมอกด้วย

เนื่องจากชาวบ้านน้ำเกียนมีความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของเทพจอมหมอก จึงได้นำมาตั้งเป็นชื่อของเรือแข่งของชุมชนน้ำเกียน ชื่อว่า "เรือเทพจอมหมอก" เพื่อเป็นสิริมงคลและให้มีโชคมีชัยในการลงสนามแข่งในทุก ๆ ครั้งด้วย

10. ประเพณีการแข่งขันเรือยาวประเพณี ชุมชนน้ำเกียน ได้รับการบริจาคเรือ จากบ้านวังว่า เมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ.2546 โดยการประสานงานของหมอนามัย เมื่อได้รับการถวายทานเรือมาแล้ว ได้ทำการเปลี่ยนชื่อให้กับเรือ และได้นำชื่อ เทพจอมหมอก มาเป็นชื่อเรือเพื่อให้เป็นสิริมงคล

คำว่า "เทพจอมหมอก" มาจากชื่อของภูเขาสูงหนึ่งที่ตั้งอยู่ในเขตของชุมชนน้ำเกียน ซึ่งมีความเชื่อกันว่ามีเทพดาสิงสถิตย์อยู่ เป็นที่เคารพนับถือของชาวบ้านน้ำเกียนมายาวนาน โดยมีความเชื่อว่าเป็นเทพเจ้าผู้บันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล มีน้ำไหลสู่ห้วยน้ำเกียน ทำให้มีน้ำใช้ในการทำการเกษตรตลอดทั้งปี

เรือเทพจอมหมอก นอกจากจะเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้านน้ำเกียนแล้ว ยังทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการร้อยรัดความสามัคคีของคนในชุมชนให้เหนียวแน่นยิ่งขึ้น โดยมากชุมชนน้ำเกียนจะส่งเรือลงแข่ง ณ สนามจังหวัดน่าน 2 ครั้ง คือนัดเปิดสนาม ประมาณเดือนสิงหาคม และนัดปิดสนามประมาณเดือนกันยายนของทุกปี เมื่อถึงฤดูกาลแข่งขัน คณะกรรมการเรือแข่งก็จะขอรับบริจาคเงินทุนที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายในการแข่งขัน พร้อมทั้งขอรับบริจาคข้าวปลาอาหารของใช้จำเป็นสำหรับลูกเรือที่ทำการฝึกซ้อม และในวันแข่งขัน

11. ประเพณีการกินอ้อ การกินอ้อ "อ้อจำ" เป็นความเชื่อที่ว่า ผู้ที่ได้กินอ้อที่ผ่านการปลูกเสกดังกล่าวแล้วจะทำให้มีความจำดี โดยเฉพาะเด็กนักเรียน ผู้ใหญ่จะแนะนำให้กินเพราะต้องการให้ความจำดีเรียนหนังสือเก่ง การทำพิธีคือการนำอ้อมาใส่ผ้าฝ้าย ทำพิธีปลูกเสก เสร็จแล้วก็นำมาต้มกินแล้วกดให้แตกโยนข้ามหัวไปโดยไม่ต้องหันไปมอง และก่อนกินต้องบ้วนปากด้วยน้ำส้มป่อยก่อนเพราะต้องการให้เกิดความสะอาดบริสุทธิ์ น้ำส้มป่อยนั้นมีความเชื่อกันว่าสามารถขจัดสิ่งชั่วร้ายและภูตผีปีศาจได้

12. **ประเพณีการถือวันเสียด** ความเชื่อของคนน้ำเกียน เชื่อกันว่า มีวันบางวันเป็นวันเสียด หรือวันไม่ดี ไม่นิยมทำงานมงคล หรือทำพิธีการใด ๆ แม้แต่การเพาะปลูกพืชก็ไม่นิยมกระทำในวันดังกล่าว เช่น การหยอดเมล็ดข้าวโพดลงบนดินหรือการใส่ข้าวโพดในวันแรกก็ไม่นิยมใส่ในวันเสียด เพราะเชื่อว่าจะได้ผลผลิตไม่เต็มที่ ข้าวโพดไม่งอก หรืองอกไม่เต็มจำนวน เป็นต้น วันเสียดของเดือนต่างๆ ซึ่งเป็นเดือนเหนือ จะเร็วกว่าเดือนปกติตามปฏิทินอยู่ประมาณ 2 เดือน วันเสียดของทุกๆ ปีจะถูกระบุไว้ตายตัว ชาวบ้านแต่ละคนจะท่องจำได้ขึ้นใจว่าวันเสียดและวันไชยฤกษ์คือวันอะไรบ้าง ในแต่ละเดือน ดังตาราง 9

ตาราง 9 แสดงวันเสียดและวันไชยฤกษ์ของแต่ละเดือน

เดือนที่	วันเสียด	
เกียง (หนึ่ง), ห้า, เก้า	วันอาทิตย์ และวันจันทร์	
ยี่ (สอง), หก, สิบ	วันอังคาร	
สาม, เจ็ด, สิบเอ็ด	วันเสาร์ และวันพฤหัสบดี	
สี่, แปด, สิบสอง	วันศุกร์ และวันพุธ	
วันไชยฤกษ์ (สำหรับใช้หาวันที่จะทำการมงคลทุกอย่าง) (ข้างขึ้น – ข้างแรม ใช้แบบเดียวกัน)		
ข้างขึ้น/แรม	วันมงคลและไม่มงคล	ฤกษ์
ขึ้น - แรม 1 ค่ำ	ข้างแก้ว ขึ้นสู่โรงคำ	ดี
ขึ้น - แรม 2 ค่ำ	พังธรรมกลางป่าช้า	ไม่ดี
ขึ้น - แรม 3 ค่ำ	ล้างมือถ้าตากัน	ดี
ขึ้น - แรม 4 ค่ำ	นอนปลายตีนต้องแดด	ไม่ดี
ขึ้น - แรม 5 ค่ำ	ผีเวดล้อมปองเอา	ไม่ดี
ขึ้น - แรม 6 ค่ำ	ลงสำเนาไปก้า	ดี
ขึ้น - แรม 7 ค่ำ	เคราะห์ห้อยถ้าคอยจน	ไม่ดี
ขึ้น - แรม 8 ค่ำ	สาระวนบ่เมี้ยน	ไม่ดี
ขึ้น - แรม 9 ค่ำ	ถูกเสี้ยนพญาราม	ไม่ดี
ขึ้น - แรม 10 ค่ำ	หาความงามบ่ได้	ไม่ดี
ขึ้น - แรม 11 ค่ำ	ชี้ไว้เกิดเป็นดี	ดี
ขึ้น - แรม 12 ค่ำ	บ่มีสิ่งดี สักอย่าง	ไม่ดี
ขึ้น - แรม 13 ค่ำ	ไชยะ ปราบชมพู	ดี

ตาราง 9 (ต่อ)

ข้างขึ้น/แรม	วันมงคลและไม่มงคล	ฤกษ์
ขึ้น - แรม 14 ค่ำ	ศัตรูปองร้าย	ไม่ดี
ขึ้น - แรม 15 ค่ำ	ถูกแม่่วยหลวงปองเอา	ไม่ดี

ที่มา: ผู้ใหญ่ผ่อง มหาศนันท์, 2554

อาชีพและวิถีชีวิต

ชุมชนน้ำเกียน เป็นชุมชนชนบท ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกัน ผูกพันกันด้วยความเป็นเครือญาติ วิธีการดำรงชีวิต และการประกอบอาชีพของเกษตรกรเป็นไปตามฤดูกาล ในฤดูฝนช่วงเดือนพฤษภาคมจะเริ่มปลูกพืชไร่ หว่านกล้า ลงแขกดำนา เดือนกรกฎาคม ถึงสิงหาคมเป็นช่วงที่พืชไร่และข้าวกำลังเติบโต ชาวบ้านจะดูแลใส่ปุ๋ยกำจัดศัตรูพืช เมื่อถึงฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตคือ ในเดือนกันยายนถึงเดือนมีนาคม ชาวบ้านจะมีการลงแขกเกี่ยวเกี่ยวพืชผล ช่วงเดือนเมษายนเป็นช่วงที่ว่างจากการดูแลไร่นา จึงเป็นช่วงเดือนแห่งความสนุกสนานรื่นเริง หยุดพักจากการทำนาทั้งปี มีประเพณีทำบุญ เช่น การทำบุญในวันสงกรานต์ ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า และชาวบ้านยังมีกิจกรรมตามความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีและความเชื่อทางศาสนา เช่น งานปอย(งานบวช) งานศพ ประเพณีการลอยกระทง ลอยโคม ประเพณีเข้าพรรษา เป็นต้น จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า วิถีชีวิตของชาวชุมชนน้ำเกียนในแต่ละช่วงฤดูกาลตามปฏิทิน ดังตาราง 10

ตาราง 10 แสดงปฏิทินวิถีชีวิตชุมชนน้ำเกียน

เดือน	วิถีชีวิตชุมชน
เมษายน	- ถือว่าเป็นเดือนเริ่มต้นปีใหม่ ชาวบ้านมักว่างจากการทำงานและจะมีประเพณีสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) ประเพณีเลี้ยงผีปู่ย่า
พฤษภาคม	- ชาวบ้านจะเริ่มลงพืชไร่ ข้าวโพด ถั่ว งา มีการลงแขกช่วยกันเกี่ยวพืช ทำพิธีแฮกข้าว คือ การไหว้แม่พระธรณีที่ดูแลที่นาให้ดูแล และคำว่า "แฮก" มากจากคำว่า "แรก" คือ การเริ่มงานเพื่อให้เกิดโชคในการทำงานและการได้ผลผลิตที่ดี โดยเลือกวันที่ดีก่อนทำพิธี

ตาราง 10 (ต่อ)

เดือน	วิถีชีวิตชุมชน
มิถุนายน	- ชาวบ้านเริ่มลงกล้า หว่านกล้าในนา มีการลงแขกช่วยงานกัน ปลายเดือนมิถุนายนเป็นวันเข้าพรรษา ก็จะทำบุญตักบาตร ชาวบ้านส่วนใหญ่จะงดดื่มเหล้า เข้าวัดถือศีลและแห่เทียนจำนำพรรษา ชาวบ้านจะรวบรวมเงินหลังคาเรือนละ 10 บาทเพื่อรวบรวมเงินซื้อผ้าอาบน้ำฝนและเทียนพรรษา ในช่วงนี้ชาวบ้านจะนิยมทำบุญตักบาตรทุกวันพระมากเป็นพิเศษ
กรกฎาคม	- ชาวบ้านลงแขกช่วยกันดำนา
สิงหาคม	- ผู้ชายออกไปหาปลาจากลำน้ำเกียนเป็นอาชีพเสริม, ผู้หญิงทอผ้า
กันยายน	- เก็บเกี่ยวผลผลิตคือ งา และข้าวโพด
ตุลาคม	- ช่วงออกพรรษาจะไปทำบุญที่วัด, ตักบาตรเทโวโรหณะ
พฤศจิกายน	- ลอยกระทง มีการทำกระทงไปลอย ร่วมกันทำบุญที่วัดโดยเทศน์มหาชาติ
ธันวาคม	- มีการเกี่ยวข้าว เพื่อทำข้าวเม่า หนึ่งกระทง เพื่อเลี้ยงผีนา เจ้าที่ที่คอยดูแลที่นาให้ได้ผลผลิตดี และมีบางส่วนเริ่มเกี่ยวข้าว
มกราคม	- ชาวบ้านส่วนใหญ่จะลงแขกเก็บเกี่ยวข้าว และในช่วงเก็บเกี่ยวนี้ นายเหมือง นายฝาย จะมาเก็บค่าดูแลผลตอบแทนคือ ข้าวที่เก็บเกี่ยวในราคาตั้ง คือ ถ้าฝิ่นที่ทำนา 2 ไร่จะให้ผลตอบแทนข้าว 2 ถังช่วงปลายเดือนจะทำพิธี “ตานข้าวใหม่” คือ การนำข้าวที่เก็บเกี่ยวใหม่มาทำอาหารถวายแด่พระภิกษุ
กุมภาพันธ์	- ทำบุญวันมาฆบูชา
มีนาคม	- ชาวบ้านจะเก็บเกี่ยวถั่วเหลือง / เลี้ยงผีปู่ย่า

ที่มา: ปรับจากหนังสือน้ำเกียนชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน, 2546, หน้า 19-20

1. **ด้านอาชีพ** อาชีพหลักของประชาชนคือ การทำนา ทำสวน ทำไร่ ไร่ละ 30 โดยมีปัจจัยที่เป็นปัจจัยเอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพคือ ความพร้อมเรื่องของที่ดินทำกิน ซึ่งส่วนมากเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ และความชำนาญชำนาญในการทำเกษตรที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษด้วยเช่นกัน คนที่ไม่มีที่ดินทำกินบางรายก็เช่าที่ของญาติพี่น้องหรือผู้อื่น หรือไม่มีก็

ประกอบอาชีพอื่นๆ ไปตามความถนัด เช่น อาชีพรับจ้าง ร้อยละ 23 หรือค้าขาย ร้อยละ 8 และรับราชการ ร้อยละ 3 เป็นต้น ตัวอย่างเช่น ประชาชนที่อยู่บ้านใหม่พัฒนา หมู่ที่ 4 ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพอื่นๆ ที่นอกเหนือจากการทำการเกษตรกรรม เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มถูกใช้เป็นที่อยู่อาศัย มีนา มีสวนบ้างแต่น้อยกว่าพื้นที่ของบ้านหมู่อื่น ๆ

2. **ทรัพยากร/ผลผลิต/พื้นที่ทำกิน** พื้นที่ทั้งหมดของน้ำเกียน จำนวน 43,550 ไร่ เป็นพื้นที่สวน ป่าชุมชน และพื้นที่สาธารณะเป็นส่วนมาก พื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำกินของชาวบ้านมีเพียง 5,609 ไร่ เกษตรกรส่วนมากมีที่ทำกินของตนเองเป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษแบ่งปันกันในหมู่บ้านก็เหลือคนละไม่มาก ส่วนใหญ่ทำกินบนที่ดินของตนเองคิดเป็นจำนวนที่ดินเนื้อที่ 3,909 ไร่ บางคนไม่มีที่ดินเป็นของตนเองหรือต้องการเพิ่มพื้นที่ปลูกพืชก็เช่าของผู้อื่น บางคนอาศัยพึ่งพิงที่ดินของเพื่อนฝูงญาติพี่น้องเป็นที่ทำกิน

และเนื่องจากพื้นที่ของชุมชนส่วนใหญ่เป็นที่สูง พื้นที่ทำกินส่วนใหญ่ยังเหมาะแก่การเพาะปลูกพืชไร่ ได้แก่ การปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กันเป็นจำนวนมาก ประมาณ 2,980 ไร่ (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน, 2554) การปลูกข้าวโพดนั้น มีการวิพากษ์วิจารณ์กันมากในปัจจุบัน บ้างก็ว่าทำให้พื้นดินเสื่อมโทรม เนื่องจากการใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช และยังเป็นอันตรายต่อสุขภาพเกษตรกร หากมีการใช้ไม่ถูกสุขลักษณะ ซึ่งบางปีราคาผลผลิตของเกษตรกรตกต่ำ เกษตรกรต้องเป็นหนี้เป็นสิน แต่เนื่องจากเป็นสิ่งที่ทำกันมาแต่ครั้งปู่ย่าตายายพ่อแม่ ชาวบ้านมีความคุ้นชินและยังไม่คิดการเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อภาครัฐได้ให้ความรู้และให้การสนับสนุนเกษตรกรให้ทำการปลูกยางแซมเข้าไป ในพื้นที่ทำการปลูกพืชอยู่เดิม ยางพาราที่ถูกนำมาปลูกมากขึ้น ปัจจุบันพื้นที่ปลูกยางพารา ประมาณ 1,963 ไร่ (องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน, 2554) ยางพารานั้น เป็นพืชที่ต้องการการดูแลเอาใจใส่ เพียง 2-3 ปีเมื่อเริ่มปลูก ต่อไปเมื่อต้นกล้าโตพอและหยั่งรากลึกลงดินแล้ว ก็ไม่เป็นภาระในการดูแลมากนัก การปลูกยางจะให้รายได้ในระยะยาวทั้งการกรีดยางและการขายลำต้นที่ได้ตามขนาดที่ต้องการ โดยการสนับสนุนกล้ายางจากสำนักงานป่าไม้และจากองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน เกษตรกรจึงได้นำกล้ายางทยอยกันนำไปปลูกในพื้นที่ทำกินของตน เกษตรกรบางคนก็มีการซื้อจากเอกชนเพิ่มเติม ปัจจุบันต้นยางสามารถให้ผลผลิตกับเกษตรกรแล้ว พื้นที่นาก็ทำการปลูกข้าว ซึ่งส่วนใหญ่ปลูกไว้กินกันในครอบครัว ข้าวที่ปลูกส่วนมากได้แก่ ข้าวเหนียวพันธุ์ กข.10 และ กข.6 นอกจากนั้นก็มีพืชไร่และพืชสวนชนิดต่าง ๆ ตามฤดูกาล

ทั้งนี้ การปลูกพืชของเกษตรกรนั้นต้องอาศัยน้ำฝนและจากอ่างเก็บน้ำน้ำเกียนในการเจริญเติบโต การปลูกพืช การดูแล ตลอดจนถึงการเก็บเกี่ยว อีกทั้งการสลับสับเปลี่ยนปลูกพืช

หมุนเวียนเพื่อเพิ่มรายได้ จึงต้องอาศัยช่วงเวลาตามฤดูกาลที่เหมาะสมเช่นเดียวกัน พืชพรรณ บางอย่าง เช่น ไม้ผล ซึ่งเป็นไม้ยืนต้น และพืชผักชนิดต่างๆ ซึ่งเป็นไม้ล้มลุก สามารถปลูกได้ทุก ฤดูกาล ดังรายละเอียดตามปฏิทินการปลูกพืชของชุมชนน้ำเกียน ดังตาราง 11

ตาราง 11 แสดงปฏิทินระยะเวลาทำการเกษตรในชุมชนน้ำเกียน

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
พื้นที่นา												
ข้าวนาปี								←				→
ถั่วเหลือง	←			→								→
พืชผัก	←											→
พื้นที่ไร่												
ข้าวโพด												→
ถั่วเขียว									←		→	
ถั่วดำ									←		→	
งา									←		→	
ไม้ผล	←											→
ไม้ยืนต้น	←											→

ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลน้ำเกียน, 2554

จากข้อมูลพื้นฐานของชุมชนน้ำเกียน พบว่า น้ำเกียนเป็นชุมชนเกษตรกรรม ครอบครัว ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย นั่นคือในหลังคาเรือนเดียวกันมักจะมีคน 3 วัยอยู่ในบ้าน ได้แก่ วัยหนุ่มสาวที่เป็นสามี-ภรรยากันมีเด็ก ๆ ที่เป็นลูก และมีวัยปู่ย่าตายายอยู่ในบ้านหลังคาเรือนเดียวกัน โดยทั่วไปมักจะพบเห็นว่า เมื่อลูกชายแต่งงานไปก็มักจะไปอยู่บ้านของฝ่ายหญิง ลูกสาวก็จะเป็นคนดูแลพ่อแม่เมื่อแก่เฒ่า เมื่อลูกออกเรือนมีครอบครัวพ่อแม่จะแบ่งปันที่ดินให้ไปปลูกบ้าน จึงมักพบเห็นว่า ญาติพี่น้องมักจะอยู่บ้านใกล้ชิดติดกันและไม่นิยมกันรั้วสูง เพราะเป็นเครือญาติกันทั้งสิ้น

ส่วนด้านการเกษตร เช่น การทำไร่ ทำนาของเกษตรกรน้ำเกียนโดยทั่วไปจะมีแรงงานหลักคือพ่อบ้านแม่บ้านวัยทำงานจะเป็นกำลังหลักของครอบครัว โดยทั่วไปมักจะช่วยกันทำสองคนสามีภรรยา บางช่วงที่ต้องการแรงงานจำนวนมาก เนื่องจากต้องการเร่งให้ทันกับหน้าฝน หรือ ฤดูกาลที่เหมาะสมจะมีการลงแขกช่วยเหลือกันระหว่างชาวบ้านที่รู้จักคุ้นเคยกัน หรือเป็นเครือ

ญาติกัน ซึ่งเรียกว่า “การเอามือกัน” เมื่อเขามาช่วยเรา ถึงเวลาของเขา เราก็ไปช่วยเขา เรียกว่า “การตอบมือ” ซึ่ง “ลักษณะการเอามือ ตอบมือ” นี้มีให้เห็นเสมอในชุมชนแห่งนี้ มีบางส่วนที่ต้องการแรงงานมาก ๆ ในช่วงเร่งรัดก็อาจจะมี การว่าจ้างชาวบ้านที่รับจ้างด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สรุปบริบทของชุมชนน้ำเกียน ดังภาพ 14

ภาพ 14 แสดงการสรุปบริบทชุมชนน้ำเกียน

